Neapolis University

HEPHAESTUS Repository **http://hephaestus.nup.ac.cy**

School of Economic Sciences and Business Articles

2014-11

þÿ ¤ ¿ • - ¿ » ± ¯ Ã ¹ ¿ º ± ¹ Ä ± Œ Á ¹ ± Ä
þÿ Ÿ ¹ º ¿ ½ ¿ ¼ ¹ º ® Â ” ¹ ± º Å ² - Á ½ · Ã · Â Ã
þÿ • Å Á É À ± Ê º ® ˆ ½ É Ã ·

Maris, Georgios

þÿ • » » · ½ ¹ º Ì ¯ ´ Á Å ¼ ± • Å Á É À ± Ê º ® Â º ± ¹ µ ¾ É Ä µ Á ¹ º ® Â À ¿ » ¹ Ä ¹ º ® Â (• › ™ ‘ œ •)

http://hdl.handle.net/11728/6267

Downloaded from HEPHAESTUS Repository, Neapolis University institutional repository

ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΚΕΙΜΕΝΟ | No 14 | Νοέμ. 2014

Το Νέο Πλαίσιο και τα Όρια της Οικονομικής Διακυβέρνησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Γιώργος Μαρής

Διδάκτορας, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων

ΕΛΙΑΜΕΠ ELIAMEP

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ & ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

HELLENIC FOUNDATION FOR EUROPEAN & FOREIGN POLICY

Copyright © 2014
ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ (ΕΛΙΑΜΕΠ)
Βασ. Σοφίας 49, 106 76 Αθήνα
Τηλ.: (+30) 210 7257110, Fax: (+30) 210 7257114,
E-mail: eliamep@eliamep.gr, info@crisisobs.gr
url: www.eliamep.gr, www.crisisobs.gr
Με την επιφύλαξη παντός δικαιώματος

Ερευνητικό Κείμενο Νο 11/2014

Το Νέο Πλαίσιο και τα Όρια της Οικονομικής Διακυβέρνησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Γιώργος Μαρής
Διδάκτορας, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων

Το ΕΛΙΑΜΕΠ δεν υιοθετεί ως ίδρυμα πολιτικές θέσεις. Καταβάλλει μάλιστα προσπάθεια να παρουσιάζονται στα πλαίσια των εκδηλώσεων του και στο μέτρο του δυνατού όλες οι υπάρχουσες απόψεις. Υπό το πρίσμα αυτό, οι αναλύσεις και οι γνώμες που δημοσιεύονται στις σειρές του θα πρέπει να αποδίδονται αποκλειστικά στους συγγραφείς και να μην θεωρούνται ότι αντιπροσωπεύουν απαραίτητα τις απόψεις του ιδρύματος, του διοικητικού συμβουλίου του, της διεύθυνσης ή των κατά περίπτωση και καθ' οιονδήποτε τρόπο συνεργαζομένων φορέων.

Το Νέο Πλαίσιο και τα Όρια της Οικονομικής Διακυβέρνησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Γιώργος Μαρής

Ο Γιώργος Μαρής είναι εξωτερικός συνεργάτης διδασκαλίας στα ΠΜΣ «*Διεθνείς Σχέσεις και Πολιτικές» και «Μεσογειακές Σπουδές*» του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων (Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου) και «*Οικονομική και Διοίκηση για Μηχανικούς*» στο Τμήμα Μηχανικών Οικονομίας και Διοίκησης (Πανεπιστήμιο Αιγαίου). Επίσης, είναι Πανεπιστημιακός Υπότροφος στο ΤΕΙ Δυτικής Ελλάδας, στο Τμήμα Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής, ενώ υπήρξε και Visiting Research Fellow στο *Κέντρο Παγκόσμιας Πολιτικής Οικονομίας* και στη *Σχολή Διεθνών Σπουδών* του Πανεπιστημίου του Sussex, στην Αγγλία. Ολοκλήρωσε με άριστα το διδακτορικό του στο *Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων* του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, με αντικείμενο την **Πολιτική Οικονομία της Ευρωπαϊκής Διακυβέρνησης και ΟΝΕ**. Επιπλέον, έχει ολοκληρώσει με επαίνους τα ΠΜΣ «*Ευρωπαϊκές Σπουδές*», στο King's College του Λονδίνου, και «*Πολιτικές, Οικονομικές και Διεθνείς Σχέσεις στη Μεσόγειο*», στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου. Είναι απόφοιτος του *Τμήματος Δημόσιας Διοίκησης* του Παντείου Πανεπιστημίου με εξειδίκευση στα Δημόσια Οικονομικά. Επίσης, έχει υπάρξει ερευνητής στην Ευρωπαϊκή και Εξωτερική Πολιτική στο Jean *Monnet European Center of Excellence* του Πανεπιστημίου Αθηνών. Είναι συγγραφέας (από κοινού με τους καθηγητές Παντελή Σκλιά και Σπύρο Ρουκανά) του βιβλίου «*Η Πολιτική των Διεθνών και Ευρωπαϊκών Οικονομικών Σχέσεων*», το οποίο κυκλοφόρησε από τον εκδοτικό οίκο *Παπαζήση,* το 2012. Κείμενα του έχουν δημοσιευθεί ή πρόκειται να δημοσιευθούν σε διεθνή επιστημονικά περιοδικά, όπως για παράδειγμα τα *Perspectives on European Politics and Society*, *International Journal of Monetary Economics and Finance*, *Journal of Contemporary European Studies* ή *Foreign Affairs (Hellenic Edition)*, καθώς και σε συλλογικούς τόμους από τους *Routledge*, *Hart Publishing* και *Λιβάνη*.

Νοέμβριος 2014

The New Framework and Limits of Economic Governance in the European Union

Abstract

The European crisis is the best case study for examining both the vulnerabilities of Europe's framework for economic governance and the very process of European integration itself. That is so for various reasons. Firstly, because the current crisis is the most serious crisis the European Union (EU) has faced to date, secondly, as a result of the crisis the limits on the process of economic integration in Europe have been put to the real test, and thirdly because the main causes of the crisis are tied into the framework of economic governance which has been developed over the last decades, and therefore are tied into the very process of European unification itself. Even though, the process of European integration is too complex to be comprehended from one single theoretical viewpoint, the crisis has raised old questions about European integration concerning the centrality of the state or not, and concerning interstate interactions. The primary aim of this paper is to demonstrate whether and to what extent the new framework for economic governance in Europe is mainly a result of interstate bargaining and consequently whether national preferences continue to play an important role in its transformation.

Key-Words

European Integration, European Economic Governance, EMU.

Το Νέο Πλαίσιο και τα Όρια της Οικονομικής Διακυβέρνησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Περίληψη

Η Ευρωπαϊκή κρίση είναι η καλύτερη περίπτωση για να μελετήσουμε τόσο τις ευπάθειες του πλαισίου της οικονομικής διακυβέρνησης στην Ευρώπη, όσο και την ίδια την διαδικασία της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Αυτό συμβαίνει για διάφορους λόγους: Πρώτον, γιατί η τρέχουσα κρίση είναι η πιο σοβαρή κρίση που έχει αντιμετωπίσει έως τώρα η Ευρωπαϊκή Ένωση, δεύτερον, γιατί μέσω της κρίσης δοκιμάζονται αποφασιστικά τα όρια της διαδικασίας της οικονομικής ολοκλήρωσης της Ευρώπης και τρίτον, γιατί οι κύριες αιτίες της κρίσης αυτής, συνδέονται με το πλαίσιο της οικονομικής διακυβέρνησης που δημιουργήθηκε όλα αυτά τα χρόνια, άρα και με την ίδια την διαδικασία ευρωπαϊκής ενοποίησης. Έστω και εάν η διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης παρά είναι σύνθετη για να συλληφθεί από μια μόνο θεωρητική σκοπιά, η κρίση μας φέρνει πίσω στα παλιά

ερωτήματα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης σχετικά με την κεντρικότητα ή μη του κράτους και της διακρατικής αλληλεπίδρασης. Κύριος στόχος του άρθρου είναι να καταδείξει το εάν και κατά πόσο το νέο πλαίσιο της οικονομικής διακυβέρνησης στην Ευρώπη είναι κατά κύριο λόγο ένα αποτέλεσμα μιας διακρατικής διαπραγμάτευσης και ως εκ τούτου οι εθνικές προτιμήσεις συνεχίζουν να παίζουν σημαντικό ρόλο στον εν γένει μετασχηματισμό του.

Λέξεις-Κλειδιά

Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση, Ευρωπαϊκή Οικονομική Διακυβέρνηση, ΟΝΕ.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή 7
Οι θεωρίες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης 10
Οι συνθήκες δημιουργίας του αρχικού πλαισίου της οικονομικής διακυβέρνησης στην Ευρώπη 14
Η αντιμετώπιση της Ευρωπαϊκής κρίσης 18
Το νέο πλαίσιο οικονομικής διακυβέρνησης 18
Οι συνθήκες δημιουργίας του νέου πλαισίου 21
Συμπεράσματα 29
Ελληνική Βιβλιογραφία 32
Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία 32

Εισαγωγή

Η Ευρωπαϊκή κρίση, η οποία έκανε την εμφάνιση της μέσω της ελληνικής οικονομικής κρίσης, είναι η καλύτερη περίπτωση για να μελετήσουμε τόσο τις ευπάθειες του πλαισίου της οικονομικής διακυβέρνησης στην Ευρώπη όσο και την ίδια την διαδικασία της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Αυτό συμβαίνει για διάφορους λόγους: Πρώτον, γιατί η ευρωπαϊκή κρίση είναι η πιο σοβαρή κρίση που έχει αντιμετωπίσει έως τώρα η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ), δεύτερον, γιατί μέσω της κρίσης δοκιμάζονται αποφασιστικά τα όρια της διαδικασίας της οικονομικής ολοκλήρωσης της Ευρώπης και τρίτον, γιατί οι κύριες αιτίες της κρίσης αυτής, συνδέονται με το πλαίσιο της οικονομικής διακυβέρνησης που δημιουργήθηκε όλα αυτά τα χρόνια, άρα και με την ίδια την διαδικασία ευρωπαϊκής ενοποίησης. Κύριος στόχος του άρθρου είναι να καταδείξει το εάν και κατά πόσο το νέο πλαίσιο της οικονομικής διακυβέρνησης στην Ευρώπη είναι κατά κύριο λόγο ένα αποτέλεσμα μιας διακρατικής διαπραγμάτευσης και ως εκ τούτου οι εθνικές προτιμήσεις συνεχίζουν να παίζουν σημαντικό ρόλο στον εν γένει μετασχηματισμό του. Στην ουσία του θέματος, η ευρωπαϊκή κρίση μπορεί να γίνει το θεωρητικό πλαίσιο μέσα στο οποίο μπορούν να απαντηθούν και πολλά άλλα σημαντικά ερωτήματα όπως: Ποιοι άλλοι σημαντικοί παράγοντες επηρεάζουν την διαδικασία αλλαγής του πλαισίου της οικονομικής διακυβέρνησης της Ευρώπης; Ποια είναι τα όρια του έθνους κράτους έπειτα από τον μετασχηματισμό της οικονομικής διακυβέρνησης στην Ευρώπη; Εν τέλει, ποια είναι τα όρια της ευρωπαϊκής ενοποίησης;

Έστω και εάν η διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης παρά είναι σύνθετη για να συλληφθεί από μια μόνο θεωρητική σκοπιά, η κρίση της Ευρωζώνης μας φέρνει πίσω στα παλιά ερωτήματα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης σχετικά με την κεντρικότητα ή μη του κράτους και της διακρατικής αλληλεπίδρασης. Υπερισχύει ο διακυβερνητισμός της υπερεθνικότητας; Όπως φαίνεται το ζήτημα της μετεξέλιξης του πλαισίου της οικονομικής διακυβέρνησης δεν είναι πλέον ένα ζήτημα χαμηλής πολιτικής αλλά ένα σημαντικό θέμα υψηλής πολιτικής αφού διακυβεύεται περαιτέρω η αυτονομία και η κυριαρχία των εθνικών κυβερνήσεων στην σφαίρα της οικονομικής πολιτικής. Δηλαδή, ο χαρακτήρας των αλλαγών που προωθούνται στο πλαίσιο της οικονομικής διακυβέρνησης στην Ευρώπη σήμερα πλέον δεν συνάδει με ένα λιγότερο συγκρουσιακό περιβάλλον. Είναι δηλαδή τόσο ευαίσθητα τα πολιτικά θέματα που χρειάζονται επίλυση που στις περισσότερες των περιπτώσεων βαλτώνουν και μαζί τους βαλτώνει η ίδια η διαδικασία ενοποίησης. Αυτή η στασιμότητα έχει ουσιαστικά συνεισφέρει τα μέγιστα στην δημιουργία μιας ατελούς οικονομικής ένωσης όλα αυτά τα χρόνια. Αυτό σημαίνει πως στο επίπεδο της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ) όσο πιο πολύ προχωρά η διαδικασία ολοκλήρωσης τόσο πιο πολύ στενεύουν τα όρια μεταβίβασης εθνικής κυριαρχίας προς τους υπερεθνικούς οργανισμούς και τόσο

αναδεικνύεται η σπουδαιότητα της διακυβερνητικής θέσης. Η οικονομική κρίση ανέδειξε πως σημαντικά ζητήματα οικονομικής πολιτικής τα οποία αποσιωπήθηκαν τις τελευταίες δεκαετίες σχετικά με την αλλαγή της οικονομικής διακυβέρνησης και τον ρόλο του έθνους κράτους θα πρέπει να επιλυθούν έτσι ώστε να καταστεί βιώσιμο το ευρωπαϊκό επιχείρημα.

Για να κατανοήσουμε σε βάθος την διαδικασία αλλαγής της οικονομικής διακυβέρνησης στην Ευρώπη, χρειάζεται πρώτα απ' όλα να κατανοήσουμε τον ρόλο των διακρατικών διαπραγματεύσεων σε ευρωπαϊκό επίπεδο ως αποτέλεσμα κυρίως των εθνικών συμφερόντων των κρατών μελών (ζήτημα όχι πλέον μόνο εσωτερικής πολιτικής). Επίσης, θα πρέπει να τονίσουμε και τον ρόλο των άλλων παραγόντων οι οποίοι μπορεί να παρεμβαίνουν σε αυτήν την αλλαγή. Άρα, πέρα από την αξιολόγηση του νέου πλαισίου της οικονομικής διακυβέρνησης στην Ευρώπη θα πρέπει να μελετήσουμε τις συνθήκες κάτω από τις οποίες συγκεκριμένες αλλαγές πραγματοποιούνται, υιοθετούνται και υποστηρίζονται σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Από ότι φαίνεται, έστω και εάν στην διαδικασία αλλαγής του πλαισίου της οικονομικής διακυβέρνησης της Ευρώπης παρεμβαίνουν μια σειρά από άλλους παράγοντες, τα συμφέροντα των εθνικών κυβερνήσεων, τα οποία αντικατοπτρίζουν τις προτιμήσεις των διαφόρων κοινωνικοοικονομικών δρώντων, συνεχίζουν να επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό το τελικό αποτέλεσμα. Για να το κάνουμε πιο κατανοητό, ο Γερμανός υπουργός οικονομικών Schauble, θεωρεί πως η κρίση της Ευρωζώνης είναι μια ευκαιρία να επιτευχθεί η πολιτική ενοποίηση της Ευρώπης μέσω της εναρμόνισης όχι μόνο της νομισματικής αλλά και της δημοσιονομικής πολιτικής (Majone 2012). Αυτό είναι αρχικά πολύ κατανοητό. Με ποιο τρόπο όμως θα επιτευχθεί αυτή η εναρμόνιση; Σε αυτό το άρθρο τονίζουμε πως σε ένα μεγάλο μέρος, πίσω από οποιεσδήποτε αποφάσεις για την περαιτέρω ενοποίηση της οικονομικής πολιτικής στην ΟΝΕ κρύβονται σημαντικά διακυβερνητικά στοιχεία. Έτσι, η διαδικασία μετασχηματισμού του πλαισίου της οικονομικής διακυβέρνησης συνεχίζει σε ένα σημαντικό μέρος της να είναι ένα διαπραγματευτικό παιχνίδι συγκρουσιακού χαρακτήρα που στηρίζεται στα συμφέροντα των κρατών μελών. Αυτό δεν σημαίνει βεβαίως πως θα πρέπει να υποτιμήσουμε τον ρόλο των πολιτικών και ηθικών επιχειρημάτων που αναπτύχθηκαν κυρίως μετά το τέλος του Β΄ παγκοσμίου πολέμου ως προς την δημιουργία της ΕΕ αλλά πως κάτω από τις σημερινές συνθήκες σε ένα μεγάλο μέρος της η αλλαγή της οικονομικής διακυβέρνησης στην Ευρώπη είναι ένα διακυβερνητικό παιχνίδι. Δηλαδή, το νέο πλαίσιο της οικονομικής διακυβέρνησης στην Ευρώπη συνίσταται στην ουσία μέσω της δημιουργίας μιας σειράς σύνθετων τυπικών μορφών ολοκλήρωσης που στις περισσότερες των περιπτώσεων είναι αποτέλεσμα μιας διακυβερνητικής προσέγγισης.

Βέβαια σε κάποιες περιπτώσεις παρατηρείται πως όπου οι συνθήκες το επιτρέπουν η κοινοτική μέθοδος συνεχίζει να επηρεάζει και αυτή με τον τρόπο της το πλαίσιο της οικονομικής διακυβέρνησης στην Ευρώπη. Αυτό γίνεται φανερό ως επί το πλείστον στην περίπτωση της νομισματικής διάστασης της ΟΝΕ. Με αυτόν τον τρόπο, ο υπερεθνικός τρόπος λήψης αποφάσεων παίζει και αυτός σημαντικό ρόλο στην διαδικασία αλλαγής του πλαισίου της οικονομικής διακυβέρνησης στην Ευρώπη. Στην ουσία όμως του θέματος, από

το 2010 και έπειτα κατά κύριο λόγο τόσο η Γερμανία όσο και η Γαλλία προσπάθησαν να αλλάξουν το πλαίσιο της οικονομικής διακυβέρνησης στην Ευρώπη στη βάση μιας διακυβερνητικής προσέγγισης η οποία είχε στη βάση της, την κυριαρχία του έθνους κράτους έναντι των υπερεθνικών δρώντων, την διακυβερνητική μέθοδο έναντι της κοινοτικής. Στόχος μας είναι επίσης να μελετήσουμε σε βάθος την συμπεριφορά της Γαλλίας και της Γερμανίας ως προς την αλλαγή του νέου πλαισίου της οικονομικής διακυβέρνησης στην Ευρώπη. Παίρνουμε τα παραδείγματα αυτών των δύο χωρών γιατί χωρίς καμία αμφιβολία είναι τα κράτη μέλη τα οποία επηρεάζουν αποφασιστικά την εξέλιξη και τον μετασχηματισμό αυτού του πλαισίου. Αυτό συμβαίνει γιατί όπως τονίζουν και οι Heipertz και Verdun (2010: 20), «όταν οι κυβερνήσεις των Κρατών Μελών διαπραγματεύονται μεταξύ τους, οι μεγαλύτερες χώρες έχουν την μεγαλύτερη επιρροή». Έτσι, όλα αυτά τα χρόνια οι γαλλογερμανικές σχέσεις είναι αυτές που καθορίζουν σε σημαντικό βαθμό της διαδικασία ολοκλήρωσης (Cole 2010). Εάν δεν υπάρξει σύγκλιση των απόψεων ανάμεσά τους κανένα σημαντικό θέμα υψηλής πολιτικής δεν προχωρά. Σε ένα σημαντικό βαθμό, στο πλαίσιο μετασχηματισμού της οικονομικής διακυβέρνησης στην Ευρώπη, όσο εισάγονται περιορισμοί συμφερόντων και κυριαρχίας κυρίως από αυτές τις δύο χώρες, τόσο φαίνεται πως μπαίνουν ξεκάθαρα όρια στον διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης και τόσο, η ΟΝΕ φαίνεται πως θα παραμένει σε μακροχρόνια ανισορροπία.

Σε αυτή την μελέτη, πρώτον θα αναφέρουμε τις αρχικές θεωρίες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης οι οποίες συνιστούν το θεωρητικό πλαίσιο της συζήτησης. Δεύτερον, θα προχωρήσουμε στην ανάλυση των συνθηκών δημιουργίας του αρχικού πλαισίου της οικονομικής διακυβέρνησης στην Ευρώπη. Στο τρίτο κεφάλαιο, θα μελετήσουμε τις συνθήκες κάτω από τις οποίες μετασχηματίστηκε το πλαίσιο οικονομικής διακυβέρνησης στην Ευρώπη κυρίως μέσα από την μελέτη των περιπτώσεων των δυο πιο ισχυρών κρατών της ΕΕ, της Γερμανίας και της Γαλλίας. Τέλος, θα παρουσιάσουμε μια σύνοψη των κύριων συμπερασμάτων της συζήτησης.

Οι θεωρίες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης

Σε αυτή την ενότητα θα προσπαθήσουμε να ενσωματώσουμε τις διάφορες απόψεις σχετικά με την δημιουργία της ΟΝΕ σε ένα ευρύτερο θεωρητικό πλαίσιο. Αυτό θα το κάνουμε γιατί η ΕΕ και οι διαδικασίες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης παραείναι σύνθετες για να συλληφθούν από μια και μοναδική θεωρητική σκοπιά (Rosamond 2000). Η διαπίστωση αυτή δεν θα μπορούσε παρά να ισχύει και για την εξέλιξη της ευρωπαϊκής νομισματικής ολοκλήρωσης. Ειδικά, για την περίπτωση αυτή στην βιβλιογραφία παρέχονται μια σειρά από αξιόλογες αναφορές σχετικά με τους κύριους παράγοντες διαμόρφωσης του ευρωπαϊκού νομισματικού πλαισίου και την ευρύτερη σχέση του με τις θεωρίες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Η εκτεταμένη παρουσίαση βέβαια των αιτιών δημιουργίας της ΟΝΕ δεν θα αποτελέσει το κύριο μέρος αυτής της εργασίας. Κυρίως θα επικεντρωθούμε στην παλιά συζήτηση ανάμεσα στον νεολειτουργισμό και τον διακυβερνητισμό. Ο κύριος λόγος για αυτό είναι το ότι υποστηρίζουμε πως η ευρωπαϊκή κρίση μας έφερε πίσω στα παλιά ερωτήματα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης σχετικά με την κεντρικότητα ή μη του κράτους και της διακρατικής αλληλεπίδρασης. Αυτό δεν σημαίνει πως την διαδικασία ολοκλήρωσης δεν επηρεάζουν και άλλοι παράγοντες αλλά πως η κρίση μας κατέδειξε τα όρια των νέων θεωρητικών προσπαθειών που αναπτύχθηκαν τα τελευταία χρόνια. Στο τέλος της ημέρας δηλαδή, αυτό που παίζει και θα παίζει κυρίαρχο ρόλο θα είναι το κράτος και τα κρατικά συμφέροντα.

Η ταξινόμηση των αιτιών δημιουργίας της ΟΝΕ, μπορεί να γίνει με διάφορους τρόπους και είναι μέρος της ευρύτερης ακαδημαϊκής βιβλιογραφίας των πολιτικών επιστημών. Στην έως τώρα βιβλιογραφία έχουν παρουσιασθεί δυο αξιόλογες προσπάθειες οι οποίες αξίζουν αναφορά. Η πρώτη αφορά την προσπάθεια της Amy Verdun να ταξινομήσει τους παράγοντες δημιουργίας της ΟΝΕ μέσω μίας δέσμης πολιτικών θεωριών ολοκλήρωσης η οποία συνδέει τις υποθέσεις και τις προβλέψεις (Verdun 2002). Όπως η Verdun υποστηρίζει, μπορούμε να ομαδοποιήσουμε τους παράγοντες οι οποίοι παίζουν σημαντικό όλο στην εξέλιξη της ευρωπαϊκής νομισματικής ενοποίησης σε τρεις κύριες κατηγορίες: α) στο ρόλο των δρώντων και των θεσμών, β) στους μηχανισμούς και γ) στους διεθνείς δομικούς παράγοντες. Όσον αφορά το ευρύτερο θεωρητικό πλαίσιο αυτές μπορούν να ταξινομηθούν στις θεωρίες σταδιακής μετάβασης όπως για παράδειγμα: ο νεολειτουργισμός, ο ιστορικός θεσμισμός, η προσέγγιση των επιστημικών κοινοτήτων, η πολιτική προσέγγισης δικτύων, η πολύ-επίπεδη διακυβέρνηση, ο εξευρωπαϊσμός και ο κονστρουκτιβισμός και στις ορθολογικές θεωρίες όπως για παράδειγμα: ο διακυβερνητισμός, ο φιλελεύθερος διακυβερνητισμός, τα διεπίπεδα παίγνια, η προσέγγιση της εσωτερικής πολιτικής και η θέση της ηγεμονικής σταθερότητας. Η δεύτερη, παρουσιάζει το πλαίσιο δημιουργίας της νομισματικής ολοκλήρωσης σε τέσσερα διαφορετικά επίπεδα ανάλυσης: το παγκόσμιο, το ευρωπαϊκό, το εθνικό και το εγχώριο (εσωτερικό) (Sadeh και Verdun 2009). Σύμφωνα με τους Sadeh και Verdun (2009) η ΟΝΕ είναι αποτέλεσμα μιας

ευρωπαϊκής αντίδρασης στις παγκόσμιες προκλήσεις η οποία ήταν εφικτή εξαιτίας της δημιουργίας των Ευρωπαϊκών θεσμών και προωθήθηκε κυρίως από την Γαλλογερμανική συμφωνία.

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να τονίσουμε πως είναι πολύ δύσκολο η διαδικασία της οικονομικής ολοκλήρωσης της Ευρώπης να αναλυθεί από ρεαλιστικές ή νεορεαλιστικές οπτικές είτε γιατί δεν δόθηκε από τους θεωρητικούς ιδιαίτερη σημασία (Stone 1994) είτε γιατί εγείρονται σημαντικά θεωρητικά προβλήματα (Grieco 1995). Το ίδιο φαίνεται να ισχύει και για τις μαρξιστικές αναλύσεις. Όσον αφορά τις πρώιμες θεωρίες της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης αν και επηρέασαν σε σημαντικό βαθμό την μετέπειτα πορεία των εξελίξεων σχετικά με τις ευρωπαϊκές σπουδές, τέθηκαν υπό αμφισβήτηση εξαιτίας των εμπειρικών εξελίξεων στην ΕΕ. Στην ουσία όλες σχεδόν οι πρώιμες προσπάθειες αποτελούν θεωρητικά κατασκευάσματα για την εξάλειψη της διεθνούς σύγκρουσης (Rosamond 2000).

Κάτω από αυτές τις συνθήκες, η προσοχή μας θα στραφεί στις θεωρίες που αναπτύχθηκαν από την δεκαετία του 1950 και έπειτα. Πρώτα από όλα ο νεολειτουργισμός, όπως αναπτύχθηκε από τα έργα κυρίως των Haas (1958, 1964) και Lindberg και Scheingold (1970, 1971), τονίζει πως η ολοκλήρωση είναι αποτέλεσμα των λειτουργικών πιέσεων που δημιουργούνται εξαιτίας της ολοκλήρωσης τομέων χαμηλής πολιτικής. Σημαντικό ρόλο σε αυτή την διαδικασία παίζουν και οι ανώτατες υπερεθνικές αρχές που θα δημιουργηθούν για αυτό το σκοπό και οι οποίες συμβάλουν στα μέγιστα στην διαδικασία της ενοποίησης. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, οι ευρύτερες κοινωνικές ομάδες μεταθέτουν την νομιμοφροσύνη τους προς το νέο υπερεθνικό ευρωπαϊκό πλαίσιο. Σύμφωνα με αυτή την οπτική, η μετεξέλιξη της ΟΝΕ σε μια πολιτική ένωση θα ήταν αποτέλεσμα μιας δυναμικής διαδικασίας εξαιτίας του φαινομένου της διάχυσης. Ενώ όμως ο νεολειτουργισμός μπορεί να μας εξηγήσει σε σημαντικό βαθμό τις πρώτες προσπάθειες ενοποίησης της Ευρώπης από την Συνθήκη του Παρισιού και μετέπειτα, καθώς η ολοκλήρωση σε ένα οικονομικό τομέα Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ) δημιούργησε λειτουργικές πιέσεις για την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ), δεν μπορεί να μας εξηγήσει με την ίδια πειστικότητα την δημιουργία της ΟΝΕ. Είναι γεγονός πως από το 1985 έως το τέλος το 1990 ο νεολειτουργισμός μετά από μια περίοδο αυστηρής κριτικής μπήκε σε ένα νέο στάδιο αναβίωσης εξαιτίας των αλλαγών που συνέβησαν εκείνη την περίοδο (Tranholm-Mikkelsen 1991). Κύρια στοιχεία αυτής της αναβίωσης υπήρξαν ανάμεσα σε άλλα η Λευκή Βίβλος για την ολοκλήρωση της Εσωτερικής Αγοράς, η δημιουργία της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης και η Έκθεση Ντελόρ τον Απρίλιο του 1989. Παρόλα αυτά ο νεολειτουργισμός δεν φαίνεται ότι μπορεί να εξηγήσει το γιατί η ΟΝΕ σήμερα δεν προχωρά σε ένα ευρύτερο στάδιο ενοποίησης. Αυτό συμβαίνει κυρίως γιατί οι ήδη δημιουργημένοι υπερεθνικοί θεσμοί δεν έχουν την κατάλληλη δικαιοδοσία για να προχωρήσουν από μόνοι τους στην οικονομική ολοκλήρωση της Ευρώπης. Αυτό δηλαδή σημαίνει πως η μετάβαση σε ένα υπερεθνικό επίπεδο δεν είναι μια τόσο εύλογη δυναμική, αυτόματη και απολιτικοποιημένη διαδικασία αφού η πολιτική ένωση δεν θα μπορούσε να δημιουργηθεί χωρίς την άποψη των Ευρωπαίων πολιτών (Schmitter 2005). Παρόλα αυτά, υπάρχει ένα στοιχείο του

νεολειτουργισμού που θα άξιζε την περαιτέρω προσοχή μας τα τελευταία χρόνια. Αυτό δεν είναι άλλο από την άποψη των νεολειτουργιστών πως η υπερεθνική λήψη αποφάσεων θα αποκτούσε ολοένα και πιο τεχνοκρατικά χαρακτηριστικά (Rosamond 2000). Αυτή η διάσταση σήμερα είναι σημαντική γιατί αφορά όχι μόνο την δημιουργία ολοένα και πιο αυστηρών τεχνοκρατικών κανόνων οικονομικής διακυβέρνησης αλλά και όπως είχε τονίσει ο Haas (1968) την δυνατότητα από-ολοκλήρωσης.

Η απάντηση στην λογική του νεολειτουργισμού ήρθε πολύ γρήγορα μέσω της διακυβερνητικής προσέγγισης η οποία αναπτύχθηκε εξαιτίας των απόψεων και των δράσεων του προέδρου της Γαλλικής Δημοκρατίας Charles de Gaulle. Ο διακυβερνητισμός τόνιζε πως σε πεδία μείζονος σημασίας (high politics) όπου διακυβεύονταν είτε η αυτονομία των κυβερνήσεων είτε σημαντικά ζητήματα εθνικής ταυτότητας η ενοποίηση θα ήταν δύσκολο να επιτευχτεί (Hoffmann 1966). Ενώ η θέση του Hoffmann ότι τα κράτη είναι οι κύριοι δρώντες της παγκόσμιας πολιτικής ταυτίζονταν με τις ρεαλιστικές θέσεις ο ίδιος θεωρούσε πως τα εθνικά συμφέροντα ήταν αποτέλεσμα των εσωτερικών δυνάμεων (Hoffmann 1995) γεγονός που τον διαφοροποιεί από τις θέσεις του ρεαλισμού. Άρα, ένα από τα πιο σημαντικά στοιχεία της θεωρίας του διακυβερνητισμού (όπως και αργότερα του φιλελεύθερου διακυβερνητισμού) ήταν πως έδινε έμφαση στην υπεροχή της διακρατικής διαπραγμάτευσης ως προς τον καθορισμό του ρυθμού αλλά και του επιπέδου της ευρωπαϊκής ενοποίησης (Τσινισιζέλης και Χρυσοχόου 2007). Δηλαδή, στον διακυβερνητισμό όπως και στον φιλελεύθερο διακυβερνητισμό οι υπερεθνικοί θεσμοί, για παράδειγμα η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, δεν παίζουν σημαντικό ρόλο στην διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Το ίδιο ισχύει και για τον ρόλο και την επιρροή των διεθνικών δρώντων και των δικτύων πολιτικής καθώς και για την επέκταση των λειτουργικών στόχων (Τσινισιζέλης και Χρυσοχόου 2007).

Ο διακυβερνητισμός έπαιξε σημαντικό ρόλο στην μετέπειτα δημιουργία του φιλελεύθερου διακυβερνητισμού που πιστεύεται πως είναι το πιο σημαντικό παράδειγμα προσπάθειας να θεωρητικοποιηθεί η Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση (Rosamond 2000). Αυτό οφείλεται κυρίως, στη θεωρητική συνοχή του, στην εμπειρική του ισχύ, καθώς και στην ικανότητά του να ενσωματώνεται με άλλες θεωρίες (Wiener και Diez 2009; Risse-Kappen 1996; George και Bache 2001). Όπως περιγράφει και ο Dinan (2000: 80), ο φιλελεύθερος διακυβερνητισμός «παρουσιάστηκε αρχικά ως ένα πλαίσιο για τη σύνθεση θεωριών σε μια συνεκτική περιγραφή για τις μεγάλες αποφάσεις της ΕΕ που λαμβάνονται με ομοφωνία[1]». Ο Moravcsik (1993a, 1993b, 1998), ουσιαστικά κατασκεύασε ένα υπόδειγμα διεπίπεδου παιγνίου, το οποίο συνίσταται από μια φιλελεύθερη θεωρία σχηματισμού προτιμήσεων και μια διακυβερνητική ανάλυση στρατηγικών συμφωνιών μεταξύ των κρατών μελών. Άρα, ο φιλελεύθερος διακυβερνητισμός, ο οποίος στηρίζεται στην αλληλεπίδρασή της εσωτερικής και της διεθνούς πολιτικής και προσπαθεί να εξηγήσει την ΕΕ ως ένα πετυχημένο

[1] Οι μεταφράσεις έχουν πραγματοποιηθεί από τον υποφαινόμενο.

παράδειγμα ενός διακυβερνητικού καθεστώτος, περιλαμβάνει ταυτόχρονα στοιχεία τόσο από τον ρεαλισμό όσο και από τον νεοφιλελευθερισμό (Cini 2007).

Ο φιλελεύθερος διακυβερνητισμός συνίσταται σε ένα μοντέλο τριών διαφορετικών σταδίων που συνδυάζουν: α) μια φιλελεύθερη θεωρία σχηματισμού των εθνικών προτιμήσεων, β) ένα διακυβερνητικό μοντέλο διαπραγμάτευσης στο επίπεδο της ΕΕ καθώς και γ) ένα μοντέλο θεσμικής επιλογής δίνοντας έμφαση στο ρόλο των θεσμών και στην παροχή αξιόπιστων δεσμεύσεων προς τις κυβερνήσεις των κρατών μελών (Pollack 2005). Άρα, ο φιλελεύθερος διακυβερνητισμός υπογραμμίζει τόσο το ρόλο των οικονομικών συμφερόντων, όσο και τη σπουδαιότητα των θεσμών στη διαδικασία της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και δίνει έμφαση στον κεντρικό ρόλο του κράτους, στη σημασία των εγχώριων οικονομικών συμφερόντων και στις διαπραγματεύσεις μεταξύ των εθνικών κυβερνήσεων (Gilpin 2001). Κάτω από αυτές τις προϋποθέσεις ο φιλελεύθερος διακυβερνητισμός, στο θεωρητικό επίπεδο, βασίζεται πάνω σε μια ευρύτερη θεωρία κοινωνικών επιστημών και επισημαίνει πως δεν μπορεί να εξηγηθεί η διαδικασία της ολοκλήρωσης με ένα μόνο συντελεστή, αλλά πρέπει να συνδυαστούν πολλές θεωρίες και πολλοί συντελεστές μαζί σε μια συνεκτική προσέγγιση, ικανή να εξηγήσει την τροχιά της ολοκλήρωσης μέσα στο χρόνο (Wiener και Diez 2009).

Σύμφωνα με τις αρχές της θεωρίας του φιλελεύθερου διακυβερνητισμού, η πολιτική ολοκλήρωση είναι αποτέλεσμα των συμφερόντων των κρατών μελών, τα οποία μεταβιβάζουν τις διάφορες αρμοδιότητες και εξουσίες στους ευρωπαϊκούς υπερεθνικούς θεσμούς, μόνο εάν μπορούν να πάρουν τον έλεγχο σε διάφορους τομείς πολιτικής (Jensen 2007). Για να προχωρήσει η ολοκλήρωση θα πρέπει να ταυτίζονται τα οικονομικά ή εμπορικά συμφέροντα των κρατών μελών. Για παράδειγμα, οι κυριότερες ιστορικές διακυβερνητικές συμφωνίες, όπως η Συνθήκη της Ρώμης ή η Συνθήκη για την ΕΕ, ήταν αποτέλεσμα της περιοδικής διαδικασίας σύγκλισης των προτιμήσεων ανάμεσα στα πιο ισχυρά κράτη μέλη, τα οποία προσέφεραν κίνητρα στα μικρότερα κράτη και μεταβίβασαν περιορισμένες εξουσίες στους ευρωπαϊκούς υπερεθνικούς οργανισμούς και κατά αυτόν τον τρόπο παρέμειναν ουσιαστικά οι υπηρέτες των κρατών μελών (Pollack 2005).

Έτσι, τα κράτη προσπαθούν να ικανοποιήσουν τις προτιμήσεις τους μέσα σε ένα άναρχο περιβάλλον το οποίο ωστόσο, είναι σημαντικά διαφοροποιημένο από την παρουσία θεσμών. Επομένως, σύμφωνα με τον Moravcsik, το θεσμικό περιβάλλον της ΕΕ γίνεται το πλαίσιο εκείνο όπου τα κράτη ικανοποιούν την επιδίωξη των προτιμήσεών τους και πετυχαίνουν εσωτερική νομιμοποίηση. Για αυτό και ο Moravcsik (1991: 56), αναφέρει πως «η κύρια πηγή ολοκλήρωσης έγκειται στα συμφέροντα των ίδιων των κρατών και στη σχετική ισχύ που το καθένα φέρει στις Βρυξέλλες» και μόνο εάν «η δράση των υπερεθνικών ηγετών απομακρύνει συστηματικά τα αποτελέσματα από το μακροπρόθεσμο συμφέρον κάθε κράτους μέλους μπορούμε να μιλάμε για μια σοβαρή αμφισβήτηση της διακυβερνητικής άποψης» (Moravcsik 1993a: 514).

Τόσο η νεολειτουργική όσο και η διακυβερνητική προσέγγιση δέχτηκαν αυστηρή κριτική τις τελευταίες δεκαετίες κυρίως γιατί δεν μπορούσαν να εξηγήσουν την καθημερινότητα της ευρωπαϊκής πολιτικής αφού η ΕΕ κατακλύζεται καθημερινά από δράσεις μη κρατικών δρώντων. Για αυτό το λόγο, τις τελευταίες δεκαετίες η προσοχή των θεωρητικών των ευρωπαϊκών σπουδών στράφηκε στις θεωρίες μέσης εμβέλειας. Αυτό συμβαίνει γιατί τόσο ο νεολειτουργισμός όσο και ο διακυβερνητισμός δεν είναι σε θέση να συλλάβουν την πλήρη πολυπλοκότητα και τον δυναμισμό της αναδυόμενης ευρωπολιτείας και παραβλέπουν τα καθημερινά πρότυπα της πολιτικής εντός της ΕΕ (Rosamond 2000). Για παράδειγμα, τις τελευταίες δεκαετίες δεν μπορούμε να αγνοήσουμε πως οι υπερεθνικοί θεσμοί όπως η Επιτροπή ή το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο έχουν αναπτύξει έναν σημαντικό ρόλο σχετικά με τις τρέχουσες εξελίξεις στην ΕΕ. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, τα τελευταία χρόνια έχουν αναπτυχθεί μια σειρά από νέες προσεγγίσεις στην προσπάθεια θεωρητικοποίησης της ΕΕ. Για παράδειγμα η πολυεπίπεδη διακυβέρνηση που δίνει σημασία στην ύπαρξη ενός συνόλου υπερτιθέμενων πολυεπίπεδων δικτύων πολιτικών (Marks *et al.* 1996). Σύμφωνα με τους Marks *et al.* (1996), η κυριαρχία των εθνικών κρατών μέσα στην ΕΕ έχει μετριαστεί εξαιτίας της συλλογικής λήψης αποφάσεων και των υπερεθνικών θεσμών. Άλλη μια τέτοια προσπάθεια αφορά τη νέα θεσμική προσέγγιση η οποία αντιμετωπίζει τους θεσμούς ως εργαλεία παραγωγής και διαμόρφωσης πολιτικής συμπεριφοράς οι οποίοι ξεπερνούν τα τυπικά κυβερνητικά όργανα και ενθέτουν πάγιες επιχειρησιακές διαδικασίες (Bulmer 1993: 355).

Οι συνθήκες δημιουργίας του αρχικού πλαισίου της οικονομικής διακυβέρνησης στην Ευρώπη

Το αρχικό πλαίσιο της οικονομικής διακυβέρνησης στην Ευρώπη δημιουργήθηκε κατά κύριο λόγο στο Μάαστριχτ. Η Συνθήκη του Μάαστριχτ δεν ήταν προϊόν εύκολων και ομαλών διαπραγματεύσεων. Όπως υποστηρίζει ο Wyplosz (2006), κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων οι οποίες μας οδήγησαν στην υπογραφή της Συνθήκης του Μάαστριχτ έγινε φανερή η μη ταύτιση των απόψεων της Γαλλίας και της Γερμανίας. Από τη μια πλευρά, η Γερμανία έδινε έμφαση στη σημασία των πολιτικών και της σύγκλισης, ενώ από την άλλη, η Γαλλία στη δημιουργία νέων θεσμικών εργαλείων. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, η στρατηγική η οποία ακολουθήθηκε στη Συνθήκη του Μάαστριχτ τόνιζε τη σημασία δύο κυρίως αρχών, της βαθμιαίας μετάβασης και της σύγκλισης (De Grauwe 2009).

Εξαιτίας των διαφορετικών προσεγγίσεων της Γαλλίας και της Γερμανίας που έχουν

την βάση τους στην παλαιά διαμάχη μεταξύ "οικονομιστών" και "μονεταριστών"[2], η Συνθήκη του Μάαστριχτ περιελάμβανε τόσο τον υπερεθνικό όσο και διακυβερνητικό τρόπο λήψης των αποφάσεων. Ο υπερεθνικός τρόπος ουσιαστικά περιλαμβάνει την ανάπτυξη και δημιουργία θεσμών διακυβέρνησης και δικτύων χάραξης πολιτικής υπεράνω του κράτους. Κύριο ρόλο στην υπερεθνική προσέγγιση η οποία ταυτίζεται σε μεγάλο βαθμό με την Κοινοτική μέθοδο παίζουν η Επιτροπή, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Από την άλλη, ο διακυβερνητικός τρόπος ταυτίζεται με τον αυξημένο ρόλο που παίζει το έθνος κράτος τόσο σε περιόδους ριζικής αλλαγής όσο και σε περιόδους αδράνειας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Ο διακυβερνητισμος τονίζει τον σημαντικό ρόλο του Συμβουλίου και του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στην διαδικασία ενοποίησης. Η ενοποίηση καθίσταται δυνατή μόνο εάν τα συμφέροντα και οι προτιμήσεις των κρατών μελών συγκλίνουν.

Ουσιαστικά, κατά την περίοδο των διαπραγματεύσεων της Συνθήκης του Μάαστριχτ τα κράτη μέλη δέχτηκαν να μεταβιβάσουν σημαντικά μερίδια κυριαρχίας προς το υπερεθνικό επίπεδο μόνο εάν οι εθνικές κυβερνήσεις μπορούσαν να ελέγχουν την δυνατότητα λήψης αποφάσεων (Fabbrini 2013). Αυτό σημαίνει πως πέρα από την τεχνοκρατική φύση του, ο χαρακτήρας της οικονομικής διακυβέρνησης στην Ευρώπη είναι κυρίως πολιτικός αφού περιλαμβάνει πολιτικές συμφωνίες οι οποίες ικανοποιούν τα στρατηγικά συμφέροντα των κρατών μελών και των κυβερνήσεων τους (Dyson 1999b). Έτσι, η σύγκλιση συμφερόντων και προτιμήσεων στο ευρωπαϊκό επίπεδο παρήγαγε σχετικά με το αρχικό πλαίσιο της οικονομικής διακυβέρνησης δυο ετερογενείς συνέπειες: α) τη δημιουργία μιας ασταθούς οικονομικής και κοινωνικής διακυβέρνησης στην Ευρώπη (Begg 2010) και β) την δημιουργία ενός άκαμπτου και διαφοροποιημένου πλαισίου οικονομικών πολιτικών (Dyson και Marcussen 2010). Αποτέλεσμα όλων των παραπάνω ήταν η δημιουργία μιας ΟΝΕ με έντονα τα χαρακτηριστικά ασυμμετρίας μέσα στην οποία η ευρύτερη οικονομική διακυβέρνηση ήταν αδύνατη (Verdun 1996, 2000).

Ποια ήταν όμως η στάση της Γαλλίας και της Γερμανίας κατά την διάρκεια των διαπραγματεύσεων της Συνθήκης του Μάαστριχτ και κάτω από ποιες συνθήκες επήλθε η συμφωνία; Ουσιαστικά, η δημιουργία της Συνθήκης του Μάαστριχτ ήταν αποτέλεσμα ενός διαπραγματευτικού παιγνίου, που εξηγείται καλύτερα από τις αρχές του φιλελεύθερου διακυβερνητισμού, το οποίο δεν είχε σχέση ούτε με τα προβλήματα που προέκυπταν από

[2] Ήδη από τις πρώτες δεκαετίες, είχαν ήδη γίνει φανερές οι διαφορές στην προσέγγιση που θα έπρεπε να ακολουθηθεί σχετικά με τον τρόπο δημιουργίας της ΟΝΕ ανάμεσα στους «οικονομιστές» και τους «μονεταριστές» (Tsoukalis 1977; Kruse 1980). Οι σχεδιαστές της ΟΝΕ, δεν ήταν βέβαιοι για το ποιος τρόπος ενδεικνύονταν για τη δημιουργία της (Verdun 2007b). Δηλαδή, δεν υπήρχε συμφωνία ανάμεσα στους κύριους δρώντες για το εάν και σε ποιο επίπεδο η σύγκλιση των οικονομιών θα έπρεπε να προηγηθεί της μεταβίβασης κυριαρχίας της νομισματικής πολιτικής σε ένα υπερεθνικό επίπεδο (Verdun 2007a).

την ενοποίηση της Γερμανίας[3], ούτε με την ώθηση που του έδωσαν οι γερμανικές πολιτικές ελίτ για την υποστήριξη των Γερμανικών γεωπολιτικών συμφερόντων (Kaltenthaler 2002), ούτε με την υλοποίηση της ιδέας μιας ενιαίας Ευρώπης. Για αυτό το λόγο, κατά την διάρκεια των διαπραγματεύσεων οι δύο ευρωπαίοι ηγέτες της Γαλλίας και της Γερμανίας είχαν κρατήσει την Ευρωπαϊκή Επιτροπή σε απόσταση. Όπως παρατηρεί ο Dyson (1999a: 27), «Οι Γάλλοι ευνόησαν αυτόν τον κανόνα εξαιτίας επιχειρημάτων που στηρίζονταν στην εθνική κυριαρχία και στην δημοκρατική νομιμότητα; οι Γερμανοί εξαιτίας επιχειρημάτων που σχετίζονταν με την διαφύλαξη της ανεξαρτησίας της ΕΚΤ». Με αυτό τον τρόπο, εισήγαγαν στις διαπραγματεύσεις και στο τελικό αποτέλεσμα την σπουδαιότητα και κεντρικότητα της Γαλλογερμανικής σχέσης έναντι οποιουδήποτε άλλου υπερεθνικού οργάνου.

Από την πλευρά της Γερμανίας, η δημιουργία της ΟΝΕ ήταν ο καλύτερος τρόπος για την υποστήριξη της οικονομικής ανάπτυξης της χώρας στη βάση των νεοφιλελεύθερων αρχών των ανοικτών αγορών, του ελεύθερου εμπορίου και της αντιπληθωριστικής νομισματικής πολιτικής[4]. Επιπλέον, η ίδια η δημιουργία της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ) και μετέπειτα του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης (ΣΣΑ), ήταν ο τρόπος προώθησης αυτών των ίδιων στόχων όπως μονιμοποιήθηκε από την μονεταριστική επανάσταση και την κυριαρχία της έναντι του κεϋνσιανισμού (McNamara 1998). Έπειτα από την υιοθέτηση των μονεταριστικών ιδεών, αυτοί οι στόχοι θα προωθούνταν καλύτερα μέσω της ανεξαρτησίας της κεντρικής τράπεζας, της σταθερότητας των τιμών και της δημοσιονομικής πειθαρχίας (δημοσιονομική λιτότητα) χωρίς να υπάρχει η δυνατότητα συντονισμού της δημοσιονομικής πολιτικής μεσοπρόθεσμα (Hall και Franzese 1998).

Αυτόν τον τρόπο υιοθετούσαν τότε, όπως υιοθετούν και τώρα, τα μεγάλα γερμανικά επιχειρηματικά συμφέροντα ως τον καλύτερο για την ανάπτυξη της γερμανικής οικονομίας. Σε όλα αυτά θα πρέπει να προσθέσουμε και το μεγάλο όφελος που θα είχαν οι γερμανικές επιχειρήσεις από την απαγόρευση (μέσα στην ΟΝΕ) των υποτιμήσεων των εθνικών νομισμάτων (Hall 2012). Οι γερμανικές επιχειρήσεις έβλεπαν αυτό το γεγονός σαν μια ευκαιρία για αύξηση των εξαγωγών τους. Όμως αυτό ταυτόχρονα σήμαινε πως τα υπόλοιπα κράτη θα έχαναν την δυνατότητα υποτιμήσεων και έτσι την ευκαιρία να μπορούν να παραμένουν ανταγωνιστικά τα προϊόντα των επιχειρήσεων τους. Επιπλέον, ακόμα και εάν οι χώρες αυτές ακολουθούσαν διαφορετικές πολιτικές στη βάση μιας πιο εξωστρεφούς

---

[3] Πιο πρόσφατες μελέτες αναφέρουν ως καθοριστικό τον ρόλο που έπαιξε ο Γερμανός Καγκελάριος Κολ και η πτώση του τείχους του Βερολίνου (Van Esch 2012).

[4] Η διαπραγματευτική θέση της Γερμανίας στις συζητήσεις σχετικά με την συνθήκη του Μάαστριχτ επηρεάστηκε από την οικονομική φιλοσοφία του *ordoliberalism* (Dyson και Featherstone 1999) η οποία σχετίζεται με μια πολιτική προσέγγιση βασισμένη στους κανόνες την *Ordnungspolitik* όπου το κράτος θα πρέπει να καθορίζει μόνο το νομικό πλαίσιο στο οποίο οι ιδιωτικοί δρώντες θα δρουν όσο πιο ελεύθερα γίνεται (Mussler 2011). Για μια γενικότερη μελέτη σχετικά με τις κύριες αιτίες συγκρούσεων ανάμεσα στην Γαλλία και την Γερμανία μέχρι τη δημιουργία της Συνθήκης του Μάαστριχτ βλέπε Maes (2004).

στρατηγικής δεν θα είχαν τα αναμενόμενα αποτελέσματα εξαιτίας των αποκλίσεων που παρατηρούνται στην θεσμική δομή των περιφερειακών κρατών (Hall 2012). Με βάση τα παραπάνω, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε πως η Γερμανία θυσίασε το γερμανικό νόμισμα για να εισάγει την κουλτούρα της οικονομικής σταθερότητας στη βάση συγκεκριμένων κανόνων σε ολόκληρη στην ΟΝΕ (Jamet 2011). Ήταν δηλαδή προφανές πως από την αρχή οι Γερμανοί δεν θα αποδεχόταν το ευρώ εάν οι νομισματικοί κανόνες δεν σχεδιάζονταν στη βάση του γερμανικού μοντέλου οικονομικής ανάπτυξης (Mussler 2011).

Από την άλλη για τη Γαλλία, η δημιουργία της ΟΝΕ ήταν ένας τρόπος για να μπορέσουν να ανταγωνιστούν την Γερμανία στο οικονομικό πεδίο και ταυτόχρονα χρησιμοποιώντας την ΟΝΕ, να την κάνουν να πλησιάσει τα δικά τους οικονομικά μοντέλα μέσω της αύξησης των δημοσίων δαπανών της, των αυξήσεων στους μισθούς και στον πληθωρισμό, έτσι ώστε να σταματήσουν οι συναλλαγματικές κρίσεις και οι κρίσεις χρέους των δεκαετιών του 1970 και του 1980 (Moravcsik 2012). Δηλαδή, η Γαλλία θα προσπαθούσε να εξισορροπήσει την σχέση της με την Γερμανία μειώνοντας της αξιοπιστία του γερμανικού οικονομικού μοντέλου (Dyson 1999a). Αυτό όμως απαιτούσε έναν συμβιβασμό ανάμεσα στην Γερμανία και τις άλλες χώρες ο οποίος όμως ποτέ δεν επιτεύχθηκε στο πέρασμα του χρόνου και αυτό θεωρείται πως είναι η μεγαλύτερη αποτυχία της ΟΝΕ (Moravcsik 2012). Έτσι, η δημιουργία της ΟΝΕ πέρα από το ότι ήταν ένα πολιτικό σχέδιο (Dyson 1994; Dyson και Featherstone 1999) ενσωμάτωσε και έναν «Δέσμιο Λεβιάθαν» ο οποίος αντιπροσώπευε μια τεράστια πρόκληση για τις Γαλλικές απόψεις σχετικά με την κυριαρχία του κράτους και την νομιμότητα (Dyson 1999a).

Όπως η θεωρία του φιλελεύθερου διακυβερνητισμού εξηγούσε η Γερμανία δεν θα προχωρούσε στην δημιουργία της ΟΝΕ εάν οι υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες δεν συναινούσαν να υιοθετήσουν στο Μάαστριχτ το Γερμανικό οικονομικό μοντέλο, αφού εκείνη σε αντίθεση με την Γαλλία, ήταν η μόνη η οποία θα μπορούσε να πείσει για την ανωτερότητα του μοντέλου οικονομικής ανάπτυξης της. Η οικονομική αποτελεσματικότητα της Γαλλίας τις δεκαετίες του ‘70 και ‘80 δεν άφηνε καμία αμφιβολία για αυτό (Dyson 1999a). Παραβλέφθηκε όμως το γεγονός πως τα υπόλοιπα κράτη μέλη δεν είχαν όλα εκείνα τα στοιχεία πολιτικά, οικονομικά, πολιτισμικά και πολιτιστικά να το υιοθετήσουν πραγματικά. Έστω και εάν κάποιες φορές έγινε αντικείμενο συζητήσεων, το γεγονός της δυνατότητας της πραγματικής σύγκλισης παραβλέφθηκε εξαιτίας της εικασίας πως η ΟΝΕ θα μπορούσε να δημιουργήσει τις κατάλληλες συνθήκες για την σύγκλιση των κρατών μελών. Μια σύγκλιση όμως που δεν ήρθε ποτέ αφού η ΟΝΕ δεν έγινε μια Άριστη Νομισματική Περιοχή και ποτέ δεν απέκτησε τους απαραίτητους μηχανισμούς δημοσιονομικών μεταβιβάσεων και διάσωσης των κρατών μελών της σε περιόδους κρίσεων.

Η αντιμετώπιση της ευρωπαϊκής κρίσης

Το νέο πλαίσιο οικονομικής διακυβέρνησης

Μέχρι το 2008, οποιεσδήποτε αντιδράσεις στο πλαίσιο της οικονομικής διακυβέρνησης που πραγματοποιούνταν κυρίως σε εθνικό επίπεδο, εκτός του ότι αποφασίζονταν στην βάση των προσδοκιών και των συμφερόντων κάθε κράτους ξεχωριστά, είχαν και έναν συγκρουσιακό χαρακτήρα, όπως για παράδειγμα μας δείχνει η περίπτωση της αντίδρασης του Ηνωμένου Βασιλείου και της Γερμανίας στην παγκόσμια οικονομική κρίση (Schirm 2011). Η παγκόσμια οικονομική κρίση έδωσε το απαραίτητο ερέθισμα στους ευρωπαίους αξιωματούχους για την υιοθέτηση συγκεκριμένων δράσεων στο ευρωπαϊκό και στο παγκόσμιο επίπεδο. Όμως, εκείνη την περίοδο αυτή η πρόκληση αποδείχτηκε εξαιρετικά δύσκολη για τους ευρωπαίους με εξαίρεση τον τομέα της νομισματικής πολιτικής όπου εκεί υπήρχε ήδη ένα καλά οργανωμένο υπερεθνικό σύστημα λήψης αποφάσεων (Quaglia *et al.* 2009). Έτσι, για παράδειγμα ενώ υπήρχε η ανάγκη δημιουργίας ενός νέου υπερεθνικού ρυθμιστικού και εποπτικού χρηματοοικονομικού συστήματος, τα κράτη μέλη πέρα από τις διακηρύξεις δεν έδειχναν την απαραίτητη θέληση για την πραγματοποίησή του (Begg 2009). Τα κράτη μέλη της ΕΕ προτιμούσαν, παρόλες τις διακηρύξεις περί συντονισμένων πολιτικών, να ακολουθούν ξεχωριστά μονοπάτια τόσο για τις μεταρρυθμίσεις όσο και τα πακέτα ώθησης των οικονομιών τους, τα οποία στόχευαν στην αντιμετώπιση της κρίσης (Schirm 2011).

Όμως ακόμα και για το μεγαλύτερο μέρος του 2009, η ευρωπαϊκή κρίση ήταν για τους ηγέτες της ΕΕ, κατά κύριο λόγο τραπεζική. Το κακό με αυτό ήταν σύμφωνα με τους Pisani-Ferry και Sapir (2009: 21) πως:

> *«η διαχείριση της κρίσης έχει πραγματοποιηθεί σύμφωνα με την ανάθεση των αρμοδιοτήτων που υφίσταται στην ΕΕ: η ΕΚΤ και οι εθνικές κεντρικές τράπεζες εκτός της ζώνης του ευρώ έχουν ενεργήσει σαν πάροχοι ρευστότητας, οι εθνικές κυβερνήσεις έχουν ασχοληθεί με τη χρηματοοικονομική σταθερότητα και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει ενδυναμώσει τις αρχές του ανταγωνισμού. Παρά το γεγονός ότι ορισμένοι από αυτούς τους δρώντες, κυρίως η ΕΚΤ, έχουν προχωρήσει πέρα από το προ-υπάρχον πλαίσιο, κανένας δεν έχει προχωρήσει πέρα από τον προ-υπάρχοντα ρόλο του. Ειδικότερα, δεν υπήρξαν χρηματοδοτούμενα από την ΕΕ σχέδια διάσωσης των προβληματικών υπερεθνικών θεσμών».*

Η ελληνική κρίση χρέους έγινε για πρώτη φορά επίσημα ευρωπαϊκό πρόβλημα στις 8 Δεκεμβρίου του 2009 και από τότε σε ευρωπαϊκό επίπεδο το κύριο θέμα συζήτησης ήταν ένα: Πως και με ποιο τρόπο θα αντιμετωπιστεί η Ευρωπαϊκή κρίση; Τον Απρίλιο του 2010 σε μια ομιλία του στο Κέντρο Ευρωπαϊκής Πολιτικής ο Ευρωπαίος Επίτροπος Olli Rehn τόνισε χαρακτηριστικά πως στην ΟΝΕ δεν υπάρχει πολιτική ώθηση για την ενδυνάμωση του

συντονισμού της οικονομικής πολιτικής και έτσι το «M is much stronger than E in the EMU. It is high time to fill the E with life»[5]. Ουσιαστικά, ο Olli Rehn τόνιζε πως θα έπρεπε να ενδυναμωθεί η οικονομική διάστασή της ΟΝΕ για να μπορέσουμε να αντιμετωπίσουμε την κρίση και να δημιουργήσουμε τις συνθήκες μακροχρόνιας βιωσιμότητας της. Αυτό δεν σήμαινε βέβαια πως δεν έγιναν αλλαγές και στο νομισματικό πλαίσιο αλλά πως αυτές είχαν κυρίως ένα χαρακτήρα υπερεθνικό. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, από τις αρχές του 2010 έως το τέλος του 2012 δημιουργήθηκε ένα νέο πολυσύνθετο και περίπλοκο πλαίσιο οικονομικής διακυβέρνησης ακόμα και για τους ίδιους τους τεχνοκράτες.

Στη σύνοδο κορυφής στις 7-9 Μαΐου του 2010, οι ευρωπαίοι ηγέτες ανακοινώνουν πως όλοι οι ευρωπαϊκοί θεσμοί δεσμεύονται να καταπολεμήσουν την οικονομική κρίση και να εξασφαλίσουν την οικονομική σταθερότητα της Ευρωζώνης. Όπως είχε ειπωθεί χαρακτηριστικά «όλα τα θεσμικά όργανα της ζώνης του ευρώ (Συμβούλιο, Επιτροπή, ΕΚΤ), καθώς και όλα τα κράτη μέλη της ζώνης του ευρώ, συμφωνούν να χρησιμοποιήσουν το πλήρες φάσμα των διαθέσιμων μέσων, προκειμένου να διασφαλίσουν τη σταθερότητα στη ζώνη του ευρώ»[6]. Από εκείνη την περίοδο, πέρα από τα πακέτα διάσωσης των περιφερειακών χωρών, έχουν γίνει αρκετές και σημαντικές αλλαγές στο πλαίσιο της οικονομικής διακυβέρνησης στην Ευρώπη τόσο όσον αφορά την νομισματική όσο και την οικονομική διάσταση της ΟΝΕ. Εξαιτίας του υπερεθνικού χαρακτήρα της νομισματικής διάστασης οι αλλαγές που έγιναν ξέφυγαν τις περισσότερες φορές από τον διακυβερνητικό τρόπο λήψης των αποφάσεων. Από την άλλη, οι αλλαγές που έγιναν για την οικονομική διάσταση της ΟΝΕ είχαν κατά κύριο λόγο χαρακτήρα διακυβερνητικό, χωρίς βέβαια να υπάρχουν και οι εξαιρέσεις σε αυτόν τον κανόνα.

Όσον αφορά την οικονομική διάσταση της ΟΝΕ οι κυριότερες αλλαγές μεταξύ άλλων περιλαμβάνουν: α) το Μάιο του 2010, την δημιουργία ενός προσωρινού προγράμματος χρηματοδότησης έκτακτης ανάγκης του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Χρηματοπιστωτικής Σταθεροποίησης (ΕΜΧΣ) (European Financial Stability Mechanism EFSM) και ενός φορέα ειδικού σκοπού του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (ΕΤΧΣ) (European Financial Stability Facility EFSF)[7], β) τον Σεπτέμβριο του 2010, την έγκριση του το «Ευρωπαϊκού Εξάμηνου» ενός ολοκληρωμένου πολυμερούς συστήματος οικονομικής και δημοσιονομικής εποπτείας για το συγχρονισμό της αξιολόγησης των δημοσιονομικών και διαρθρωτικών πολιτικών των κρατών μελών[8], γ) στα Ευρωπαϊκά Συμβούλια στις 24-25 Μαρτίου και 23-24 Ιουνίου 2011, είχαμε την τροποποίηση

[5] http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-10-160_en.htm?locale=en
[6] http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/el/ec/114310.pdf
[7] Αποφασίστηκε στις 9 Μαΐου 2010, στην έκτακτη συνάντηση του ECOFIN, βλέπε http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/el/ecofin/121111.pdf
[8] Υιοθετήθηκε στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στις 7 Σεπτεμβρίου 2010 http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ecofin/116295.pdf

του ΣΣΑ μέσω του Six-Pack[9] το οποίο περιελάμβανε 6 νομοθετικές προτάσεις για την ενδυνάμωση της οικονομικής διακυβέρνησης μέσω ευρύτερης και ενισχυμένης εποπτείας των δημοσιονομικών και μακροοικονομικών πολιτικών και την προσπάθεια βελτίωσης της οικονομικής συνεργασίας και της αμοιβαίας εποπτείας σε ζητήματα οικονομικής πολιτικής μέσω του Euro-Plus-Pact[10], δ) τον Ιούλιο του 2011, υπογράφτηκε για πρώτη φορά η Συνθήκη για τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας (ΕΜΣ) [11] τον μόνιμο μηχανισμό αντιμετώπισης κρίσεων για τη διατήρηση της χρηματοοικονομικής σταθερότητας στην Ευρώπη ο οποίος θα αντικαθιστούσε το ΕΜΧΣ και το ΕΤΧΣ, ε) στις 2 Μαρτίου 2012, υπογράφτηκε η Συνθήκη για την Σταθερότητα, τον Συντονισμό και την Διακυβέρνηση στην ΟΝΕ[12] (Δημοσιονομικό Σύμφωνο)[13], ζ) στις 5 Δεκεμβρίου του 2012, παρουσιάστηκε η Έκθεση προς μια Ουσιαστική ΟΝΕ[14], η οποία δημιουργούσε έναν οδικό χάρτη για την ενίσχυση της ΟΝΕ μέσω της δημιουργίας ενός ενοποιημένου χρηματοοικονομικού πλαισίου, ενός ενοποιημένου δημοσιονομικού πλαισίου, ενός ενοποιημένου πλαισίου οικονομικής πολιτικής, διασφαλίζοντας ταυτόχρονα και την αναγκαία δημοκρατική νομιμοποίηση και λογοδοσία της λήψης αποφάσεων, και τέλος η) την ενίσχυση της κεντρικής εποπτείας των εθνικών προϋπολογισμών μέσω του Two-Pack[15].

Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά την νομισματική διάσταση, εξαιτίας του ήδη δημιουργημένου υπερεθνικού πλαισίου και τον ρόλο που έπαιζε σε αυτό η ΕΚΤ, τα πράγματα ήταν μάλλον πιο εύκολα. Η ΕΚΤ ακολουθώντας την παρακίνηση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου να κάνει τα πάντα έτσι ώστε να επανέλθει η σταθερότητα στην ζώνη του ευρώ προέβη σε μια σειρά μέτρων για την αντιμετώπιση των σοβαρών προβλημάτων στην χρηματοοικονομική αγορά[16]. Τα μέτρα αυτά περιελάμβαναν εκτός των συμβατικών μέτρων νομισματικής πολιτικής, την εξαγορά των ελληνικών χρεών από την δευτερογενή αγορά ομολόγων μέσα στα πλαίσια του Securities Market Programme (SMP). Επίσης από το 2011, η ΕΚΤ άρχιζε να αλλάζει στρατηγική και να ανταποκρίνεται πολύ πιο ουσιαστικά στις

---

[9] Οι προτάσεις για το «Six Pack» παρουσιάστηκαν από την Επιτροπή τον Σεπτέμβρη του 2010 και το «Six-Pack» εγκρίθηκε στις 28 Σεπτεμβρίου του 2011 από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, βλέπε http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-11-647_en.htm

[10] Υιοθετήθηκε στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της 24/25 Μαρτίου 2011 http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/120296.pdf

[11] Αποφασίστηκε στις 28 Νοεμβρίου του 2010 http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-10-636_en.htm

[12] Βλέπε http://www.european-council.europa.eu/media/639238/06_-_tscg.el.12.pdf

[13] Από τις αρχές Δεκεμβρίου 2011, ο Mario Draghi είχε τονίσει την ανάγκη δημιουργίας ενός νέου «Δημοσιονομικού Συμφώνου» το οποίο θα μπορούσε να προφυλάξει την ουσία των δημοσιονομικών κανόνων ταυτόχρονα με την διατήρηση του κύριου στόχου της ΕΚΤ που ήταν η διατήρηση της σταθερότητας των τιμών. Βλέπε http://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2011/html/sp111201.en.html

[14] Βλέπε http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/ec/134069.pdf

[15] Οι δυο κανονισμοί εγκρίθηκαν στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στις 21 Φεβρουαρίου 2012 http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ecofin/128085.pdf

[16] http://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2010/html/pr100510.en.html

προκλήσεις. Αυτή η αλλαγή είναι εν μέρει αποτέλεσμα της αλλαγής προσώπων στην ηγεσία της ΕΚΤ. Ο νέος πρόεδρος της ΕΚΤ Mario Draghi κατάφερε να κερδίσει σχεδόν αμέσως τις αγορές με την εισαγωγή του προγράμματος Long-Term Refinancing Operation (LTRO) μέσω του οποίου παρείχε στις ευρωπαϊκές τράπεζες πάνω από 1 τρις ευρώ σε φτηνά δάνεια τριών χρόνων (Hodson 2013). Επίσης στις 26 Ιουλίου 2012, ο πρόεδρος της ΕΚΤ δήλωσε από ένα συνέδριο στο Λονδίνο ότι «Within our mandate, the ECB is ready to do whatever it takes to preserve the euro. And believe me, it will be enough»[17]. Στις 2 Αυγούστου ο ίδιος δήλωσε πως «το Διοικητικό Συμβούλιο, στα πλαίσια της εντολής του να διατηρήσει τη σταθερότητα των τιμών μεσοπρόθεσμα και στην τήρηση της ανεξαρτησίας του στον καθορισμό της νομισματικής πολιτικής, μπορεί να προβεί σε οριστικές πράξεις ανοικτής αγοράς τέτοιου μεγέθους έτσι ώστε επιτευχθεί ο στόχος του»[18]. Ένα μήνα μετά τον Σεπτέμβριο του 2012 είχαμε ακόμα δύο σημαντικές εξελίξεις. Η πρώτη αφορούσε την δυνατότητα αγοράς ομολόγων στην δευτερογενή αγορά από την ΕΚΤ ή όπως ονομάστηκε πρόγραμμα των Άμεσων Νομισματικών Συναλλαγών[19]. Η δεύτερη αφορούσε την πρόταση της Επιτροπής για την δημιουργία ενός ενιαίου μηχανισμού τραπεζικής εποπτείας μέσω της παραχώρησης νέων εξουσιών προς στην ΕΚΤ στο πλαίσιο της τραπεζικής ένωσης[20].

Οι συνθήκες δημιουργίας του νέου πλαισίου

Κάτω όμως από ποιές συνθήκες δημιουργήθηκε το νέο πλαίσιο της οικονομικής διακυβέρνησης στην Ευρώπη; Ποιοι παράγοντες επηρέασαν κατά κύριο λόγο τον μετασχηματισμό του; Σε μια ομιλία του στην Κολωνία στις 13 Σεπτεμβρίου του 2011, ο πρόεδρος της Bundesbank Jens Weidmann είχε δηλώσει πως υπάρχουν δύο δρόμοι για την νέα οικονομική αρχιτεκτονική της Ευρώπης, είτε θα πρέπει να επιστρέψει στις αρχές των ιδρυτικών συνθηκών, είτε να προχωρήσει προς ένα ομοσπονδιακό μετασχηματισμό με ότι αυτό συνεπάγεται[21]. Η δεύτερη λύση ασφαλώς και συνιστά μια ξεκάθαρη πρόοδο προς μια πολιτική ένωση. Αυτή η δήλωση του Weidmann κρύβει την ουσία της διαδικασίας της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, το πιο σημαντικό στοιχείο το οποίο επηρεάζει τις εξελίξεις για το μετασχηματισμό της οικονομικής διακυβέρνησης. Αυτό το στοιχείο δεν είναι άλλο από το ζήτημα της μεταβίβασης εθνικής κυριαρχίας προς τους ευρωπαϊκούς υπερεθνικούς θεσμούς. Δηλαδή, όταν η ευρωπαϊκή κρίση έκανε την εμφάνιση της, ενώ από την μια πλευρά τα κράτη μέλη δήλωναν πρόθυμα να αποδεχτούν μεγαλύτερο έλεγχο της οικονομικής πολιτικής σε εθνικό επίπεδο (Craig 2014), ταυτόχρονα στο μεγαλύτερο μέρος

---

[17] http://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2012/html/sp120726.en.html
[18] http://www.ecb.europa.eu/press/pressconf/2012/html/is120802.en.html
[19] http://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2012/html/pr120906_1.en.html
[20] http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-953_el.htm
[21]http://www.bundesbank.de/Redaktion/EN/Downloads/Press/Reden/2011/2011_09_13_weidmann_crisis_as_challenge_for_euro_area.pdf?__blob=publicationFile

τους προώθησαν λύσεις οι οποίες βασίζονταν στο διακυβερνητικό παιχνίδι (Fabbrini 2013). Δεν είναι τυχαίο πως ακόμα και στην συνθήκη για την δημιουργία του ΕΜΣ, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή είχε μόνο συμβουλευτικό ρόλο, γεγονός που μείωσε την αξιοπιστία της (Liddle *et al.* 2012). Σε ακόμη χειρότερο επίπεδο φαίνεται να βρέθηκε το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (Fasone 2012; Manoli και Maris 2014). Κάτω από αυτές τις συνθήκες, το νέο πλαίσιο της οικονομικής διακυβέρνησης στην Ευρώπη, το όποιο κατά έναν τρόπο επιβλήθηκε από τις οικονομικές εξελίξεις μετά την κρίση, ουσιαστικά προήλθε πολύ περισσότερο μέσα από μια διακυβερνητική διαδικασία παρά μέσω της κοινοτικής μεθόδου.

Οι παρατηρήσεις αυτές είναι ίσως αρκετά σημαντικές καθώς με αυτό τον τρόπο εισάγονται όρια στην δυνατότητα αλλαγής του τρόπου οικονομικής διακυβέρνησης στην Ευρώπη. Φαίνεται δηλαδή πως τα επόμενα βήματα προς την δημοσιονομική και πολιτική ένωση της Ευρώπης είναι πολύ δύσκολο να γίνουν και πως η κοινοτική μέθοδος έχει φτάσει στα όρια της (Kundnani 2013). Παρόλα αυτά θα ήταν σοβαρή παράβλεψη αν δεν αναγνωρίζαμε πως σημαντικά νέα στοιχεία της οικονομικής διακυβέρνησης στην Ευρώπη όπως το Six-Pack και το Two-Pack ήταν αποτέλεσμα ης κοινοτικής μεθόδου και ενδυνάμωσαν την υπερεθνική διάσταση της ΟΝΕ (Fabbrini 2013). Κάτω από αυτές τις συνθήκες, όπως υποστηρίζει και ο Paul Craig (2014) υπάρχουν δυο αντισταθμιστικές θεωρήσεις που μετριάζουν αυτή την διακυβερνητική οπτική. Πρώτα από όλα η δημιουργία του Six-Pack και του Two-Pack προήλθε έπειτα από μια κανονική νομοθετική διαδικασία και η Επιτροπή δεν αποκλείστηκε από αυτή την διαδικασία και δεύτερον, ο ρόλος που έπαιξε ο πρόεδρος της ΕΚΤ και τον οποίο αναλύσαμε παραπάνω.

Όλες σχεδόν οι μεταρρυθμιστικές προσπάθειες για την ενδυνάμωση και βελτίωση του πλαισίου της οικονομικής διακυβέρνησης ακόμα και τα προγράμματα διάσωσης των κρατών εμπίπτουν στο ίδιο πλαίσιο ανάλυσης. Δεν πρέπει να ξεχνάμε πως η ΟΝΕ πέρα από ένα ατελές οικονομικό και πολιτικό πλαίσιο είναι η ζώνη εκείνη όπου τα τελευταία χρόνια έχουν δημιουργηθεί σημαντικές αποκλίσεις συμφερόντων ανάμεσα κυρίως στην Γαλλία και στην Γερμανία (Tombazos 2011). Μάλιστα, αυτές οι αποκλίσεις φαίνεται να δημιουργούν ένα τελείως συγκρουσιακό περιβάλλον σχετικά με τα θέματα της ΟΝΕ. Αρχικά, η Γαλλία και η Γερμανία ερμήνευσαν την Ευρωπαϊκή κρίση με δύο τελείως διαφορετικές προσεγγίσεις οι οποίες προκύπτουν βέβαια και από δύο διαφορετικά πλαίσια ανάλυσης και επηρεάζονται σε σημαντικό βαθμό από τις προτιμήσεις και τα συμφέροντα τους. Ταυτόχρονα όμως και οι δύο χώρες βρίσκονταν να λαμβάνουν αποφάσεις σε ένα κοινό πλαίσιο πολλοί από τους κανόνες κίνησης και μετασχηματισμού του οποίου ήταν ήδη προκαθορισμένοι. Από την πλευρά τους, οι Γάλλοι επικεντρώθηκαν στην ιδέα της δημιουργίας μιας οικονομικής διακυβέρνησης που είχε σαν κεντρική ιδέα την ανάπτυξη ενώ οι Γερμανοί απέρριψαν κάθε ιδέα δημιουργίας μιας οικονομικής διακυβέρνησης στην Ευρώπη και παρέμειναν πιστοί στις αρχές της σταθερότητας και της δημοσιονομικής εξυγίανσης. Τόσο η Γαλλία όσο και η Γερμανία είδαν την κρίση σαν μια ευκαιρία για να προωθήσουν τον μετασχηματισμό της οικονομικής διακυβέρνησης στην Ευρώπη στη βάση των συμφερόντων και των προτιμήσεών τους. Όμως ούτε η Γαλλία ούτε και η Γερμανία είχαν ξεκάθαρα σχέδια για

αυτό το μετασχηματισμό. Οι απόψεις και των δύο χωρών ταυτίζονταν στο ότι το ευρώ και η Ευρωζώνη θα έπρεπε να διασωθεί με κάθε τρόπο. Υπήρχε όμως σύγκρουση σχετικά με τον τρόπο διάσωσης των κρατών μελών καθώς και στον τρόπο με τον οποίο το πλαίσιο της οικονομικής διακυβέρνησης θα μετασχηματιζόταν. Οι Γερμανοί υποστήριζαν πως αυτό θα έπρεπε να γίνει στη βάση των ήδη συμφωνημένων αρχών και κανόνων ενώ οι Γάλλοι τόνιζαν πως θα έπρεπε να προχωρήσουμε την διαδικασία της οικονομικής ολοκλήρωσης στην Ευρώπη προς την δημιουργία μιας οικονομικής διακυβέρνησης. Σε κάθε περίπτωση, ήταν πλέον φανερό πως κατά την διάρκεια της κρίσης η διαδικασία ολοκλήρωσης είχε φτάσει σε τέτοιο σημείο που μόνο οι κυβερνήσεις των κρατών μελών μπορούσαν πλέον να την προωθήσουν κατάλληλα (Fabbrini 2013).

Πιο συγκεκριμένα, οι Γερμανοί βλέπουν την Ευρωπαϊκή κρίση ως αποτέλεσμα της δημοσιονομικής κατάστασης των κρατών μελών. Αρχικά για τους Γερμανούς η Ευρωπαϊκή κρίση δεν είχε καμία ευρωπαϊκή διάσταση. Αυτό που υπήρχε ήταν ξεχωριστές και μοναδικές δημοσιονομικές και τραπεζικές κρίσεις των κρατών μελών. Για την αντιμετώπισή τους επικροτήθηκε η ίδια δοκιμασμένη συνταγή που στηρίζεται σε τρεις αρχές: α) την ανεξαρτησία της ΕΚΤ στη βάση της μονεταριστικής προσέγγισης, β) την εφαρμογή πιο αυστηρών κανόνων όσον αφορά το ΣΣΑ και την διαδικασία υπερβολικών ελλειμμάτων και γ) την δημοσιονομική εξυγίανση των κρατών μελών μέσω της σκληρής και πολλές φορές καταστροφικής λιτότητας και των διαθρωτικών μεταρρυθμίσεων. Για ποιο λόγο όμως η ίδια η Μέρκελ προώθησε την γαλλική ιδέα δημιουργίας μιας οικονομικής διακυβέρνησης στην Ευρώπη; Όπως αναφέρει ο Jamet (2011) η κίνηση αυτή της Μέρκελ ήταν καθαρά μια κίνηση τακτικής για να κερδίσει τον ηγετικό ρόλο σε αυτή την συζήτηση, να ορίσει τους στόχους της σχετικά με την διακυβέρνηση στη βάση των κανόνων και να ωθήσει την Γαλλία να προωθήσει πιο συγκεκριμένες και πρακτικές προτάσεις σχετικά με το περιεχόμενο της οικονομικής διακυβέρνησης.

Δεν θα πρέπει να ξεχνάμε πως αφού η Γερμανία είναι η χώρα η οποία απολαμβάνει τα περισσότερα οφέλη από την στιγμή της δημιουργίας της ΟΝΕ και μετά, έστω και την τελευταία στιγμή, θα κάνει τα πάντα για να μην καταρρεύσει η Ευρωζώνη κρατώντας έτσι πολλά περιφερειακά κράτη μέλη σε «κώμα» εξαιτίας της απαράλλακτης και αδιάλλακτης πολιτικής της. Η Γερμανία προχωρά σε συμβιβασμούς μόνο όταν γνωρίζει πως αυτό δεν θα επηρεάσει αρνητικά τα συμφέροντα των γερμανικών επιχειρήσεων ή εάν έχουμε πραγματικά φτάσει ένα βήμα πριν την καταστροφή. Από την κατάρρευση της Ευρωζώνης εξάλλου είναι η χώρα η οποία θα χάσει τα περισσότερα και θα πληγεί ανεπανόρθωτα ο εξαγωγικός της τομέας. Σύμφωνα με μια έκθεση από την Bertelsmann Stiftung (2012) μια πιθανή χρεοκοπία της Ελλάδας και μια έξοδο της από την ΟΝΕ μπορεί να μην έχει σημαντικές επιπτώσεις για τα ευρωπαϊκά κράτη μέλη, καθώς η Ελλάδα αντιπροσωπεύει ένα μικρό μόνο μέρος της Ευρωπαϊκής οικονομίας, όμως μέσω του ντόμινο που είναι πιθανό να δημιουργηθεί, μπορεί να ενεργοποιήσει την κατάρρευση των χρηματαγορών στην Ισπανία, την Πορτογαλία και την Ιταλία και να μειώσει το συνολικό ΑΕΠ στις 42 μεγαλύτερες χώρες του κόσμου συνολικά σε ένα ποσό που φτάνει τα 17.2 τρις ευρώ. Από

την άλλη πλευρά, για να είμαστε δίκαιοι θα πρέπει να τονίσουμε πως η Γερμανία, είναι η χώρα που έχει συνεισφέρει τα μέγιστα στην χρηματοδότηση των πακέτων διάσωσης της Ελλάδας, της Ιρλανδίας, της Πορτογαλίας, της Ισπανίας και της Κύπρου αφού το ποσοστό συμμετοχής και ταυτόχρονα έκθεσης της χώρας στις αλληλέγγυες υποχρεώσεις του ΕΤΧΣ και του ΕΜΣ ανέρχονται στο 27% (Bibow 2013) ενώ το αρχικό ενδεχόμενο κόστος φτάνει φτάνει περίπου στα 79.4 δις ευρώ (Broyer *et al*. 2012).

Παράλληλα, από τότε που άρχισε η κρίση η Γερμανία βρίσκεται στην πιο πλεονεκτική θέση από όλα τα ευρωπαϊκά κράτη μέλη. Αυτό δεν της αποφέρει μόνο τεράστια οικονομικά οφέλη αλλά ταυτόχρονα της δίνει, όπως και η θεωρία του φιλελεύθερου διακυβερνητισμού αναφέρει, ένα μεγάλο συγκριτικό πλεονέκτημα στις διαπραγματεύσεις σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Έστω δηλαδή και εάν διαφωνούσε με τα σχέδια διάσωσης των περιφερειακών χωρών ή την δημιουργία του ΕΤΧΣ και του ΕΜΣ εξαιτίας του ότι παραβίαζαν την Συνθήκη του Μάαστριχτ ή με την πολιτική της ΕΚΤ για την αγορά ομολόγων των υπερχρεωμένων κρατών στην δευτερογενή αγορά, τελικά προχώρησε σε συγκεκριμένες παραχωρήσεις οι οποίες με εκλεπτυσμένο τρόπο δεν υπονόμευαν τα γερμανικά συμφέροντα. Εκτός των άλλων οι Γερμανοί δεν ήθελαν να πληρώσουν μόνοι τους τον λογαριασμό. Η Γερμανία και η καγκελάριος Μέρκελ αρνούμενη για ένα μεγάλο διάστημα την διάσωση της Ελλάδας, καθυστέρησε την επίλυση του ελληνικού προβλήματος τόσο πολύ που έκανε το ζήτημα της ελληνικής κρίσης να κρέμεται από μια κλωστή. Με αυτό τον τρόπο, μείωσε την διαπραγματευτική ικανότητα των άλλων ευρωπαϊκών δρώντων και περιόρισε στο ελάχιστο την δυνατότητα παρουσίασης εναλλακτικών μορφών διάσωσης. Ασφαλώς και η Γερμανία φαίνεται να ακολούθησε αυτή την στρατηγική για να επιβάλει τους δικούς της κανόνες στο νέο πλαίσιο της οικονομικής διακυβέρνησης και να διαφυλάξει με τον καλύτερο τρόπο τα γερμανικά οικονομικά συμφέροντα. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα η ΕΕ να έχει προσφέρει από τα σχέδια διάσωσης των υπερχρεωμένων κρατών μελών «τον πιο οικονομικά αποδοτικό και πολιτικά πρόσφορο τρόπο στο Βερολίνο για να εξασφαλίσει ότι οι γερμανικές τράπεζες και οι ομολογιούχοι θα αποπληρωθούν για τα υπερβολικά διεθνή δάνεια τους. Δεν αποτελεί έκπληξη λοιπόν, ότι η ισχυρή υποστήριξη από τις γερμανικές επιχειρήσεις υπήρξε καθοριστική για τη διασφάλιση μιας πολυκομματικής πλειοψηφίας στη Βουλή πίσω από τη δέσμευση πόρων για την υπεράσπιση του ευρώ» (Moravcsik 2012: 61).

Ήδη από το 2010 η Γερμανία τόνιζε την αναγκαιότητα των αλλαγών στο θεσμικό πλαίσιο της οικονομικής διακυβέρνησης, αλλαγές οι οποίες θα έπρεπε πάντα να στηρίζονται σε μια ισχυρή νομική βάση. Η δικαιολογία του Γερμανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου ήταν πάντα πολύ αξιόπιστη. Για παράδειγμα, κατά την διάρκεια της Συνόδου στις 9-10 Μαΐου, η Γερμανία αντέδρασε σε μια πολύ πιο φιλόδοξη προσπάθεια διάσωσης από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και πιο συγκεκριμένα στην πρότασή της για την δημιουργία ενός Ταμείου Διάσωσης, για την αγορά ομολόγων των υπερχρεωμένων κρατών μελών (Gocaj και Meunier 2013). Η Γερμανική πλευρά υποστήριξε πως αν υιοθετηθεί μια τέτοια πρόταση θα υπάρξουν προβλήματα με το συνταγματικό δικαστήριο (Barber 2010).

Σύμφωνα με τους Γερμανούς, οι κυριότερες αλλαγές θα έπρεπε να γίνουν σε τρεις τομείς α) στην ενδυνάμωση της δημοσιονομικής πειθαρχίας μέσω του ΣΣΑ, β) στην βελτίωση του συντονισμού της οικονομικής πολιτικής και γ) στην δημιουργία ενός μηχανισμού αντιμετώπισης κρίσεων. Για τις γερμανικές αρχές η αλλαγή του πρώτου τομέα βασιζόταν σε πολύ ξεκάθαρες θέσεις ενώ το πλαίσιο των αλλαγών στους υπόλοιπους δύο τομείς δεν ήταν τόσο ξεκάθαρο. Όσον αφορά την δημιουργία ενός πλαισίου που να υποστηρίζει την ανταγωνιστικότητα και την ανάπτυξη η Γερμανική πλευρά τόνιζε πως οποιεσδήποτε αλλαγές θα μπορούσαν να γίνουν με τέτοιο τρόπο έτσι ώστε να μην πληγεί ο γερμανικός τομέας εξαγωγών. Επίσης με κάθε τρόπο η Γερμανική κυβέρνηση απέφευγε την δημιουργία μιας Ευρωπαϊκής ένωσης μεταβιβάσεων στο πλαίσιο της γαλλικής προσέγγισης. Τον Σεπτέμβριο του 2010 σε ένα Γερμανικό non-paper αναφέρονταν η ανάγκη να επιταχυνθούν οι διαδικασίες δημοσιονομικής εξυγίανσης μέσω της δημιουργίας αυτόματων κυρώσεων στα κράτη τα οποία παραβιάζουν το ΣΣΑ. Η Γερμανική προσέγγιση με αυτό τον τρόπο τόνιζε την δημιουργία μιας πιο απολιτικοποιημένης διαδικασίας δημοσιονομικών κυρώσεων. Οποιεσδήποτε κυρώσεις δεν θα έπρεπε έτσι να τίθενται στην διακριτική ευχέρεια του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου αλλά να τίθενται αυτόματα. Ουσιαστικά όλες αυτές οι εξελίξεις επανέφεραν στο προσκήνιο την γαλλογερμανική διαμάχη ανάμεσα στην τήρηση των κανόνων και στην πολιτική διακυβέρνηση (Mussler 2011). Όπως υποστηρίζει ο Schild (2012), η Γερμανία θέλησε όχι μόνο να κάνει τις κυρώσεις που προκύπτουν από το ΣΣΑ αυτόματες και με αυτό τον τρόπο να απολιτικοποιήσει την διαδικασία υπερβολικού ελλείμματος αλλά και μέσω του «Ευρωπαϊκού Εξαμήνου» να κάνει πιο συμπαγή την Ευρωπαϊκή δημοσιονομική εποπτεία. Την ίδια στιγμή εισήγαγε την πολυμερή εποπτεία στη βάση συγκεκριμένων δεικτών μέτρησης καθώς και κυρώσεις στα απείθαρχα κράτη μέλη μέσω της νέας διαδικασίας υπερβολικών ανισορροπιών. Επιπλέον, όπως υποστηρίζουν οι Gocaj και Meunier (2013), η λειτουργία του ΕΤΧΣ αντικατοπτρίζει την Γερμανική προσπάθεια να ελέγξει το νέο θεσμό και να τον διαχωρίσει από τον ευρωπαϊκό τρόπο τεχνοκρατικής διαχείρισης, αφού το ΕΤΧΣ είναι εταιρεία με έδρα το Λουξεμβούργο και δεν ανήκει ούτε στην Επιτροπή ούτε στο Συμβούλιο. Είναι δηλαδή προφανές ότι ακόμα και στην δημιουργία και λειτουργία του ΕΤΧΣ υπήρχαν πολιτικοί λόγοι οι οποίοι επηρέασαν το τελικό αποτέλεσμα του. Επίσης, η Γερμανία «επέμεινε για τη συμμετοχή των ιδιωτών πιστωτών στην αναδιάρθρωση του ελληνικού χρέους και πίεσε για να κατοχυρώσει την αρχή της συμμετοχής του ιδιωτικού τομέα στην αναδιάρθρωση του δημόσιου χρέους στη Συνθήκη για την δημιουργία του μόνιμου ταμείου δανεισμού ΕΜΣ» (Schild 2012: 7). Τέλος, η Γερμανία φαίνεται πως υποστήριξε την Γαλλική πρόταση για το Euro-Plus Pact γιατί ουσιαστικά βασιζόταν στην διακυβερνητική διαδικασία και όχι στην κοινοτική μέθοδο.

Με βάση τα παραπάνω, τα περισσότερα Ευρωπαϊκά Συμβούλια από το 2010 έως το 2012 περιλαμβάνουν ουσιαστικά ένα ασύμμετρο διαπραγματευτικό παιχνίδι ανάμεσα στην Γερμανία και στα άλλα κράτη μέλη. Έστω και εάν κάποιος μπορεί να υποστηρίξει πως το γερμανικό μοντέλο περιορίστηκε και ουσιαστικά καταστράφηκε από τα μέτρα σχετικά με την οικονομική διακυβέρνηση που πάρθηκαν τα τελευταία χρόνια σε ευρωπαϊκό επίπεδο

(Mussler 2011), όλα τα μέτρα τα οποία προωθήθηκαν δε φαίνεται να επηρέασαν αρνητικά τα γερμανικά οικονομικά συμφέροντα όσο και εάν πολλές φορές κατακρίθηκαν από τις διάφορες ομάδες συμφερόντων στο εσωτερικό της Γερμανίας.

Υπάρχει κάποια αντίδραση από την πλευρά της Γαλλίας σε όλα αυτά; Ήδη, κατά την περίοδο του σχεδιασμού της ΟΝΕ η Γαλλία υποστήριζε την δημιουργία της λεγόμενης «*gouvernement economique*». Η ιδέα μιας οικονομικής κυβέρνησης είχε τεθεί από τον Mitterrand ήδη κατά την διάρκεια των διαπραγματεύσεων στο Μάαστριχτ. Επίσης, ενώ οι Γάλλοι υποστήριξαν την δημιουργία της ΕΚΤ και του ΣΣΑ κυρίως για να αποτρέψουν τις γαλλικές κυβερνήσεις σε αλόγιστες αυξήσεις των δημόσιων χρεών και των δημόσιων ελλειμμάτων, αρνούνταν να δεχτούν τον τυφλό χαρακτήρα των κανόνων οικονομικής διακυβέρνησης που επέβαλε η Γερμανία αφού ήθελαν επίσης να διαφυλάξουν την δυνατότητα παρέμβασης των γαλλικών κυβερνήσεων σε εποχές κρίσεων (Howarth 2007). Σύμφωνα με την Γαλλική θέση η δημιουργία του πλαισίου οικονομικής διακυβέρνησης στην Ευρώπη θα έπρεπε να καλύπτει τέσσερις αρχές α) τον κατάλληλο συντονισμό της οικονομικής πολιτικής της ΕΕ καθώς και την δημιουργία του κατάλληλου μείγματος οικονομικής πολιτικής της ΕΚΤ, β) τον πιο ενεργητικό ρόλο της ΕΕ στην δημιουργία της οικονομικής ανάπτυξης και θέσεων εργασίας, γ) στην ενδυνάμωση της αξιοπιστίας και της νομιμοποίησης της ΟΝΕ και δ) την πρόκληση των στόχων και της ανεξαρτησίας της ΕΚΤ (Howarth 2007). Αυτό όμως δεν σήμαινε σε καμία περίπτωση πως οι Γάλλοι είχαν δημιουργήσει μια ξεκάθαρη και σταθερή γραμμή σχετικά με το προς τα που θα έπρεπε να κινηθεί το νέο πλαίσιο της οικονομικής διακυβέρνησης. Οι Γάλλοι είχαν για πολύ καιρό παραμείνει στα ερωτήματα του εάν και με ποιο τρόπο θα έπρεπε να παραχωρήσουν μερίδια εθνικής κυριαρχίας (Arnaud 2000; Drake 2001). Ο Howarth (2007: 1075) τονίζει «το πιο συνηθισμένο χαρακτηριστικό του Γαλλικού επικοινωνιακού διαλόγου για την οικονομική διακυβέρνηση ήταν η απουσία οποιασδήποτε συγκεκριμένης πρότασης για την μεταβίβαση των πραγματικών αρμοδιοτήτων της οικονομικής πολιτικής από το εθνικό στο ευρωπαϊκό επίπεδο». Για αυτό το λόγο ίσως ακόμα και σήμερα η Γαλλία δεν έχει ξεκαθαρίσει πλήρως τι περιλαμβάνει η έννοια οικονομικής διακυβέρνησης στην Ευρώπη.

Τα τελευταία χρόνια έχει αλλάξει ριζικά η προσέγγιση της Γαλλίας σχετικά με την δημιουργία της οικονομικής κυβέρνησης στην Ευρώπη αφού φαίνεται να είναι πιο κοντά σε ένα διακυβερνητικό παρά σε ένα υπερεθνικό σχέδιο (Jamet 2011). Η τρέχουσα γαλλική προσέγγιση σχετικά με την αντιμετώπιση της κρίσης χρέους ενώ αρχικά διέφερε σημαντικά από την Γερμανική, εξαιτίας του φόβου που υπήρχε πως η Γαλλία θα μπορούσε να μείνει απροστάτευτη στις διεθνείς αγορές, έκανε την Γαλλία να αποδεχτεί την θέση της Γερμανίας για την εφαρμογή περιοριστικής οικονομικής πολιτικής (Fabbrini 2013). Αυτό δεν σημαίνει βέβαια πως οι γαλλικές αρχές σταμάτησαν να δίνουν σημασία σε θέματα της οικονομικής ανάπτυξης καθώς και σε θέματα δημοσιονομικής ώθησης και ευρύτερου συντονισμού και

διακριτικής ευχέρειας της δημοσιονομικής και νομισματικής πολιτικής[22]. Είναι φανερό πως σήμερα η Γαλλία επιθυμεί ένα πιο «αδύναμο» ευρώ για να τονωθεί η ανταγωνιστικότητα των γαλλικών επιχειρήσεων, ενώ η Γερμανία θέλει ένα πιο «σκληρό» ευρώ για να μην αποκτήσει ευρωπαίους ανταγωνιστές στην παγκόσμια οικονομία. Για αυτό το λόγο, οι Γάλλοι επικέντρωσαν την προσοχή τους κυρίως στις μακροοικονομικές ανισορροπίες και τα προβλήματα ανταγωνιστικότητας των κρατών μελών.

Πιο συγκεκριμένα, η Γαλλία πίεσε για την υιοθέτηση μιας ευρύτερης έννοιας για την οικονομική διακυβέρνηση στην Ευρώπη. Σε αντίθεση με την Γερμανική εμμονή στην σταθερότητα η Γαλλία θεωρούσε πως θα έπρεπε να επικεντρωθούμε στην ανάπτυξη. Προς αυτή την κατεύθυνση στρέφονταν οι προτάσεις για την ενδυνάμωση της Ευρωπαϊκής βιομηχανικής πολιτικής, για την αναζωογόνηση της Ευρωπαϊκής κοινής αγοράς καθώς και της δημιουργίας μιας κοινής Ευρωπαϊκής στρατηγικής επενδύσεων. Η Γαλλία επίσης πρότεινε την δημιουργία του ευρωομολόγου, μια πρόταση η οποία απορρίφθηκε από την Γερμανία στη βάση του ηθικού κινδύνου. Η Γαλλία υποστήριξε επίσης τα σχέδια του προέδρου της Επιτροπής για τον κοινό ευρωπαϊκό δανεισμό για την ανάληψη επενδυτικών δράσεων. Όσον αφορά το χρηματοοικονομικό πλαίσιο η Γαλλία τόνισε την ενδυνάμωση της χρηματοδοτικής εποπτείας και προώθησε την μετέπειτα δημιουργία του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Συστημένου Κινδύνου καθώς και των άλλων τριών ευρωπαϊκών αρχών.

Όσον αφορά το θέμα της δημιουργίας ενός μηχανισμού κρίσεων η Γαλλία είχε αρχικά συμφωνήσει με την Γερμανία στο θέμα της αλλαγής του άρθρου 136 έτσι ώστε να δημιουργηθεί ένας μόνιμος μηχανισμός κρίσεων. Όμως δεν παρουσίασε αναλυτικές προτάσεις σχετικά με το πως θα λειτουργούσε ένας τέτοιος μηχανισμός. Έτσι, τον Μάρτιο του 2010 ο Schauble πρότεινε την δημιουργία ενός Ευρωπαϊκού Νομισματικού Ταμείου για την παροχή άμεσης ρευστότητας στα κράτη μέλη και την εξάλειψη του κινδύνου χρεοκοπίας. Όμως, παρόλο που η δημιουργία ενός τέτοιου μηχανισμού ήταν από την αρχή μια γαλλική ιδέα η Γαλλία στάθηκε εμπόδιο σε αυτή την εξέλιξη. Υπήρχαν δύο κύριοι λόγοι για αυτό: α) η Γαλλία δεν ήθελε να θεωρείται το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Ταμείο ένας περιφερειακός ανταγωνιστής του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ) στο πλαίσιο της προεδρίας των G-20 και β) εξαιτίας μιας πιθανής χρεοκοπίας οι αγορές θα αναζητούσαν μεγαλύτερες αποδόσεις στα κυβερνητικά ομόλογα και οι ευρωπαϊκές τράπεζες θα αποδυναμωνόταν (Jamet 2011). Για αυτό το λόγο, η Γαλλία στράφηκε στην υποστήριξη της δημιουργίας του ΕΜΣ. Θα πρέπει να τονισθεί πως ο Γάλλος πρόεδρος Σαρκοζί είχε επίσης προτείνει πως ο ΕΤΧΣ θα έπρεπε να έχει απεριόριστη πρόσβαση στα κεφάλαια της ΕΚΤ. Η ΕΚΤ θα έπρεπε επίσης να παρεμβαίνει, όπως και έγινε, αγοράζοντας τα ομόλογα των υπερχρεωμένων κρατών μελών από τις δευτερογενείς αγορές. Αυτό το γεγονός προκάλεσε μεγάλες αντιδράσεις από τα γερμανικά στελέχη της ΕΚΤ. Τώρα όσον αφορά το θέμα τη ελληνικής διάσωσης η Γαλλία είχε ταχτεί εξαρχής στην παροχή μιας άμεσης βοήθειας προς

[22] Βλέπε Pisani-Ferry *et al.* (2008).

την Ελλάδα και απέρριπτε οποιαδήποτε εμπλοκή του ΔΝΤ. Σε αντίθεση η Γερμανία, μελετούσε την πιθανότητα εξόδου από την Ευρωζώνη, αρνιόταν οποιοδήποτε σχέδιο διάσωσης και τόνιζε πως οποιαδήποτε διάσωση της Ελλάδας θα έπρεπε να αποφασισθεί με την ενεργό συμμετοχή του ΔΝΤ. Το αποτέλεσμα είναι γνωστό σε όλους.

Όσον αφορά το πλαίσιο της δημοσιονομικής εποπτείας, ήδη από τον Οκτώβρη του 2010, η Γαλλία σε συμφωνία με την Γερμανία υποστήριξε την δημιουργία αυστηρών κυρώσεων για όσα κράτη μέλη παραβιάζουν το ΣΣΑ. Έφτασαν μάλιστα σε σημείο να συμφωνήσουν για την απαγόρευση της δυνατότητας ψήφου στα Ευρωπαϊκά Συμβούλια για τα κράτη μέλη που παραβιάζουν το δημοσιονομικό πλαίσιο όμως αυτή η πρόταση δεν έγινε τελικά αποδεκτή. Η Γαλλία υποστήριξε επίσης την ενδυνάμωση της πολυμερής δημοσιονομικής εποπτείας και συμφώνησε με την Γερμανική πλευρά στην υιοθέτηση του Euro-Plus-Pact της 25^{ης} Μαρτίου 2011. Τέλος, εισήγαγε στην συζήτηση τις συντονισμένες δράσεις εναντίον των χωρών που παρουσιάζουν υπερβολικά πλεονάσματα για την υποστήριξη της ενεργούς ζήτησης των εθνικών οικονομιών[23]. Αυτή όμως η πρόταση αντικρούστηκε όπως ήταν φυσιολογικό από την Γερμανία η οποία τόνιζε την ανάγκη διαθρωτικών μεταρρυθμίσεων.

23 http://www.spiegel.de/international/europe/0,1518,683567,00.html

Συμπεράσματα

Χωρίς να υπάρχει αμφιβολία, η ΟΝΕ είναι ένα «μείζονος πολιτικό ζήτημα» οι οικονομικές προεκτάσεις του οποίου αγγίζουν και την «καρδιά του ζητήματος της εθνικής κυριαρχίας» (Τσούκαλης 1998: 247). Η οικονομική κρίση ανέδειξε πως σημαντικά ζητήματα οικονομικής πολιτικής τα οποία αποσιωπήθηκαν τις τελευταίες δεκαετίες σχετικά με την αλλαγή της οικονομικής διακυβέρνησης και τον ρόλο του έθνους κράτους θα πρέπει να επιλυθούν έτσι ώστε να καταστεί βιώσιμο το ευρωπαϊκό επιχείρημα. Αυτό σημαίνει πως είτε μέσω μιας διακυβερνητικής είτε μέσω μιας υπερεθνικής ΕΕ, η ολοκλήρωση πρέπει να προχωρήσει. Από το 2010 έχουν γίνει τεράστιες αλλαγές όσον αφορά την οικονομική και νομισματική διάσταση της ΟΝΕ δημιουργώντας ένα πολύπλοκο και για τους μη ειδικούς χαοτικό σύστημα οικονομικής διακυβέρνησης. Ταυτόχρονα, η κρίση της Ευρωζώνης έφερε πίσω στα παλιά ερωτήματα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης σχετικά με την κεντρικότητα ή μη του κράτους και της διακρατικής αλληλεπίδρασης. Το νέο πλαίσιο της οικονομικής διακυβέρνησης στην Ευρώπη συνίσταται στην ουσία μέσω της δημιουργίας μιας σειράς σύνθετων τυπικών μορφών ολοκλήρωσης που στις περισσότερες των περιπτώσεων είναι αποτέλεσμα μιας διακυβερνητικής προσέγγισης. Αυτή η στροφή προς την διακυβερνητική μέθοδο αναμφίβολα μας δείχνει πως η διαδικασία της οικονομικής ενοποίησης της Ευρώπης όχι μόνο προχωρά βήμα προς βήμα αλλά και πως μπορεί να επηρεάζεται από τις προθέσεις και τα συμφέροντα των κρατών μελών. Μάλιστα, όσο πιο πολύ προχωρά η διαδικασία ολοκλήρωσης τόσο πιο πολύ στενεύουν τα όρια μεταβίβασης εθνικής κυριαρχίας προς τους υπερεθνικούς οργανισμούς και τόσο αναδεικνύεται η σπουδαιότητα της διακυβερνητικής θέσης. Βέβαια σήμερα, η Ευρώπη φαίνεται να δείχνει θέληση να ξεπεράσει τα εμπόδια και τον ίδιο της τον εαυτό, όμως το τελικό αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας δεν είναι κάτι το οποίο μπορεί να προβλέψει κανείς.

Ποια είναι όμως η κύρια αιτία αυτής της κρίσης; Είναι αποτέλεσμα των δημοσιονομικών αποδόσεων των κρατών μελών; Είναι αποτέλεσμα της καταναλωτικής κουλτούρας και της χαλάρωσης των κανόνων δανεισμού; Είναι αποτέλεσμα της διαφθοράς και του πελατειακού κράτους; Είναι αποτέλεσμα της χρεοκοπίας του Ευρωπαϊκού κοινωνικού μοντέλου; Εν τέλει, πως μπορούμε να την αντιμετωπίσουμε; Σε μεγάλο βαθμό η κρίση είναι αποτέλεσμα του θεσμικού και κατ' επέκταση δομικού περιβάλλοντος που δημιουργήθηκε στο Μάαστριχτ, το οποίο καθόριζε τις ευπάθειες της ευρωπαϊκής οικονομικής αρχιτεκτονικής, ως απόρροια της σύγκλισης των συμφερόντων και των προτιμήσεων των ισχυρών κρατών μελών. Όμως, ακόμα και σήμερα, η δημιουργία του νέου πλαισίου της οικονομικής διακυβέρνησης φαίνεται πως συνεχίζει να είναι ένα διαπραγματευτικό παιχνίδι. Έστω και εάν υπερεθνικοί ή άλλοι δρώντες έχουν παίξει ή συνεχίζουν να παίζουν σημαντικό ρόλο στις εξελίξεις σχετικά με την αλλαγή του πλαισίου της οικονομικής διακυβέρνησης στην Ευρώπη ειδικά όσον αφορά την οικονομική διάσταση της ΟΝΕ δεν μπορούμε να μιλήσουμε για αμφισβήτηση της διακυβερνητικής άποψης. Σε

αυτό το επίπεδο, η κυριαρχία και η κεντρικότητα του έθνους κράτους φαίνεται να είναι αδιαμφισβήτητη, έστω και εάν σε κάποιες περιπτώσεις θα μπορούσε να αμφισβητηθεί. Όμως ακόμα και κάτω από αυτές τις συνθήκες οποιεσδήποτε μελλοντικές αλλαγές στο πλαίσιο της οικονομικής διακυβέρνησης, δεν αναμένεται να επηρεάσουν σε σημαντικό βαθμό την κεντρικότητα και τη σημασία του έθνους κράτους σε τέτοιο βαθμό που να μιλάμε για την υποχώρηση της σημασίας του διακυβερνητισμού. Άρα, το κύριο συμπέρασμα είναι πως η διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης καθώς και του μετασχηματισμού του νέου πλαισίου οικονομικής διακυβέρνησης προχωρά μόνο μέχρι τον βαθμό εκείνο που τα συμφέροντα των ισχυρότερων κρατών επιτρέπουν. Με αυτό τον τρόπο, όσο εξακολουθούν να εισάγονται περιορισμοί στο πλαίσιο μετασχηματισμού της οικονομικής διακυβέρνησης, τόσο φαίνεται πως μπαίνουν ξεκάθαρα όρια στην γενικότερη διαδικασία της οικονομικής ολοκλήρωσης της Ευρώπης.

Αδιαμφισβήτητα, σήμερα σε αντίθεση με το χθες, το διεθνές και το ευρωπαϊκό διαπραγματευτικό παίγνιο των οικονομικών σχέσεων είναι πολύ πιο περίπλοκο (Eichengreen 2012). Όμως αυτή η πολυπλοκότητα υπήρχε πάντα και σε τελική ανάλυση ο κρίσιμος παράγοντας που επηρεάζει τόσο τις διαπραγματεύσεις όσο και το αποτέλεσμα των διαπραγματεύσεων του νέου πλαισίου της οικονομικής διακυβέρνησης δεν είναι άλλος από τα συμφέροντα των κρατών μελών. Η κεντρικότητα της Γάλλο-Γερμανικής σχέσης συμβάλλει στην κατανόηση των λόγων για τους οποίους ο εν λόγω μετασχηματισμός δεν προχωρά παρά την ύπαρξη και τη σοβαρότητα της σημερινής κρίσης. Τόσο η Γερμανία όσο και η Γαλλία, στράφηκαν στην επίλυση της κρίσης στη βάση μιας διακυβερνητικής προσέγγισης, η οποία είχε στη βάση της την κυριαρχία του έθνους κράτους έναντι των υπερεθνικών δρώντων, την διακυβερνητική μέθοδο έναντι της κοινοτικής. Άρα, οι αλλαγές και οι απαιτούμενες προσαρμογές που απαιτούνται στο επίπεδο της ΟΝΕ, όπως για παράδειγμα οι αλλαγές στην αγορά εργασίας ή η δημιουργία μηχανισμών δημοσιονομικών μεταβιβάσεων ή η εισαγωγή των ευρωομολόγων ή η προώθηση της τραπεζικής ένωσης δεν θα είναι αποτέλεσμα μιας αυτόματης ή απολιτικοποιημένης διαδικασίας. Οι κρίσιμες αλλαγές δεν προωθούνται όσο δεν υπάρχει σύγκλιση ανάμεσα στα οικονομικά συμφέροντα των πιο ισχυρών κρατών μελών, δηλαδή της Γαλλίας και της Γερμανίας. Αυτό είναι ένα συμπέρασμα που βρίσκεται στον πυρήνα της θεωρίας του φιλελεύθερου διακυβερνητισμού. Όμως, σε ένα παγκοσμιοποιημένο κόσμο τα κρατικά συμφέροντα πλέον δεν καθορίζονται μόνο από το εσωτερικό πλαίσιο. Θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε πως τα κράτη μέλη τοποθετούν τα συμφέροντα τους σε μια σκάλα ακριβώς όπως υποστηρίζει και η θεωρία της εργαλειακής ορθολογικότητας για τα άτομα. Από εκεί προσπαθούν να ικανοποιήσουν όσο περισσότερα συμφέροντα μπορούν ξεκινώντας από τα πιο σημαντικά για αυτά. Έτσι, ακόμα και μέσα σε μια τόσο ετερογενή ένωση, η ολοκλήρωση μπορεί να προωθείται γιατί όλα τα κράτη μέλη αναγνωρίζουν πως σε κάθε περίπτωση δεν είναι προς το συμφέρον τους να απομονωθούν και να αντιμετωπίσουν μόνα τους το παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον. Αυτό όμως δεν φαίνεται να αλλάζει σε τίποτα το βασικό μας συμπέρασμα πως όσο εισάγονται τέτοιοι περιορισμοί συμφερόντων και κυριαρχίας στο

πλαίσιο μετασχηματισμού της οικονομικής διακυβέρνησης τόσο φαίνεται πως μπαίνουν ξεκάθαρα όρια στον μετασχηματισμό του πλαισίου και στην γενικότερη διαδικασία της οικονομικής ολοκλήρωσης και τόσο η ΟΝΕ φαίνεται πως θα παραμένει σε μακροχρόνια ανισορροπία. Όπως υποστήριζε και ο Τσούκαλης (2004: 265) τέτοιες «μεσοβέζικες λύσεις» μπορεί να επιφέρουν τεράστιους κινδύνους.

Ελληνική Βιβλιογραφία

Τσούκαλης, Λ. (1998) *Η Νέα Ευρωπαϊκή Οικονομία: Στο Κατώφλι του 21ου Αιώνα*, (Αθήνα: Παπαζήση).

Τσινισιζέλης, Μ.Ι. & Χρυσοχόου, Δ.Ν. (2007) Πολιτική Θεωρία της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης: Από τον Λειτουργισμό στο νέο Ρεπουμπλικανισμό, στο *Νέα Ευρωπαϊκή Ένωση: Οργάνωση και Πολιτικές 50 Χρόνια,* (επιμ) Μαραβέγιας, Ν. και Τσινισιζέλης, Μ. (Αθήνα: Θεμέλιο).

Τσούκαλης, Λ. (2004) *Ποια Ευρώπη;*, (Αθήνα: Ποταμός).

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Arnaud, J-L. (2000) *France and Europe: The Debate in France at the Start of the French Presidency*, Notre Europe Research and Policy Papers 10, July, Paris.

Barber, T. (2010) *Saving the Euro: Dinner on the Edge of the Abyss*, The Financial Times, 22 April.

Begg, I. (2009) Regulation and Supervision of Financial Intermediaries in the EU: The Aftermath of the Financial Crisis, *Journal of Common Market Studies*, 47(5), pp. 1107-1128.

Begg, I. (2010) Economic and Social Governance in the Making: EU Governance in Flux, *Journal of European Integration*, 32(1), pp.1-16.

Bertelsmann Stiftung (2012) *Economic Impact of Southern European Member States Exiting the Eurozone*, Policy Brief no. 2012/06, Bertelsmann Stiftung.

Bibow, J. (2013) *Germany and the Euroland Crisis: The Making of a Vulnerable Haven*, Levy Economics Institute, Working Paper No. 767, June.

Broyer, C., Petersen, A-K. & Schneider, R. (2012) *Impact of the Euro Crisis on the German Economy*, Allianz, Working Paper No. 154, September.

Bulmer, S. (1993) The Governance of the European Union: A New Institutional Approach, *Journal of Public Policy*, 13(4), pp. 351-380.

Cini, M. (2007) 'Intergovernmentalism', in *European Union Politics*, (eds) M. Cini (Oxford: Oxford University Press).

Dinan, D. (2000) *Encyclopedia of the European Union* (Basingstoke: MacMillan).

Craig, P. (2014) The Financial Crisis, the EU Institutional Order and Constitutional Responsibility, Paper presented on the International Conference, What Form of Government for the European Union and the Eurozone?, Organized by Tilburg Law School, University of Tilburg, 5-6 June, Tilburg.

De Grauwe, P. (2009) *The Economics of Monetary Union* (Oxford: Oxford University Press).

Drake, H. (2001) France on Trial? The Challenge of Change Posed by the French Council Presidency of the European Union, *Modern and Contemporary France*, 9(4), pp. 453-466.

Dyson, K. (1994) *Elusive Union: The Process of Economic and Monetary Integration in Europe* (London: Longman).

Dyson, K. (1999a) The Franco-German Relationship and Economic and Monetary Union: Using Europe to 'Bind Leviathan', *West European Politics*, 22(1), pp. 25-44.

Dyson, K. (1999b) 'Economic and Monetary Union in Europe: A Transformation of Governance', in *The Transformation of Governance in the European Union,* (eds) Kohler-Koch, B. & Eising, R. (London: Routledge).

Dyson, K. & Featherstone, K. (1999) *The Road to Maastricht: Negotiating Economic and Monetary Union* (Oxford: Oxford University Press).

Dyson, K. & Marcussen, M. (2010) Transverse Integration in European Economic Governance: Between Unitary and Differentiated Integration, *Journal of European Integration*, 32(1), pp. 17-39.

Eichengreen, B. (2012) European Monetary Integration with Benefit of Hindsight, *Journal of Common Market Studies*, 50(S1), pp. 123-136.

Fabbrini, S. (2013) Intergovernmentalism and its Limits: Assessing the European Union's Answer to the Euro Crisis, *Comparative Political Studies*, 46(9), pp. 1003-1029.

Fasone, C. (2012) *The Struggle of the European Parliament to Participate in the New Economic Governance*, EUI Working Paper RSCAS 2012/45, European University Institute.

George, S. & Bache, I. (2001) *Politics in the European Union* (Oxford: Oxford University Press).

Gilpin, R. (2001) *Global Political Economy: Understanding the International Economic Order* (Princeton: Princeton University Press).

Gocaj, L. & Meunier, S. (2013) Time Will Tell: The EFSF, the ESM and the Euro Crisis, *Journal of European Integration*, 35(3), pp. 239-253.

Cole, A. (2010) 'Franco-German Europe', in *Which Europe? The Politics of Differentiated Integration,* (eds) Dyson, K. & Sepos, A. (New York: Palgrave Macmillan).

Grieco, J.M. (1995) The Maastricht Treaty: Economic and Monetary Union and the Neo-realist Research Programme, *Review of International Studies*, 21(1), pp. 21-40.

Haas, E.B. (1958) *The Uniting of Europe: Political, Social, and Economic Forces 1950-1957* (Stanford: Stanford University Press).

Haas, E.B. (1964) *Beyond the Nation State: Functionalism and International Organization* (Stanford: Stanford University Press).

Haas, E.B. (1968) *The Uniting of Europe: Political, Social, and Economic Forces 1950-1957* (Stanford: Stanford University Press).

Hall, P.A. (2012) The Economics and Politics of the Euro Crisis, *German Politics*, 21(4), pp. 355-371.

Hall, P.A. & Franzese, R.J. (1998) Mixed Signals: Central Bank Independence, Coordinates Wage Bargaining, and European Monetary Union, *International Organization*, 52(3), pp. 505-535.

Heipertz, M. & Verdun, A. (2010) *Ruling Europe: The Politics of the Stability and Growth Pact*, (Cambridge: Cambridge University Press).

Hodson, D. (2013) The Eurozone in 2012: 'Whatever It Takes to Preserve the Euro'?, *Journal of Common Markets Studies*, 51(S1), pp. 183-200.

Hoffmann, S. (1966) Obstinate or Obsolete? The Fate of the Nation-State and the Case of Western Europe, *Daedalus*, 95(3), pp. 862-915.

Hoffmann, S. (1995) *The European Sisyphus: Essays on Europe 1964-1994* (Boulder: Westview Press).

Howarth, D. (2007) Making and Breaking the Rules: French Policy on EU "Government Economique", *Journal of European Public Policy*, 11(5), pp. 1061-1078.

Jamet, J-F., (2011) 'EU Economic Governance : The French View', in *EU Economic Governance : The French and German View* (eds) J-F., Jamet, W. Mussler, & S. De Corte (Brussels: Centre for European Studies).

Jensen, C.S. (2007) 'Neo-functionalism', in *European Union Politics,* (eds) M. Cini (Oxford: Oxford University Press).

Kaltenthaler, K. (2002) German Interests in European Monetary Integration, *Journal of Common Market Studies*, 40(1), pp. 69-87.

Kruse, D.C. (1980) *Monetary Integration in Western Europe: EMU, EMS, and Beyond,* (London: Butterworths).

Kundnani, H. (2013) Europe and the Return of History, *Journal of Modern European History*, 11(3), pp. 279-286.

Liddle, R.M. Cramme, O. & Thillaye, R. (2012) *Where Next for Eurozone Governance? The Quest for Reconciling Economic Logic and Political Dilemmas*, Policy Network Paper, July.

Lindberg, L.N. & Scheingold, S.A. (1970) *Europe's Would-be Polity: Patterns of Change in the European Community* (Eglewood Cliffs: Prentice Hall)

Lindberg, L.N. & Scheingold, S.A. (1971) *Regional Integration: Theory and Research* (Cambridge: Harvard University Press)

Maes, I. (2004) On the Origins of the Franco-German EMU Controversies, *European Journal of Law and Economics*, 17(1), pp. 21-39.

Manoli, P. & Maris, G. (2014) 'The Role of the European Parliament in Managing the International Economic and Financial Crisis', in *The European Parliament as an International Actor: Assessing the First 35 years of a Directly-Elected "Supranational Parliamentary Institutions's External Relations,* (eds) S. Stavridis, & D. Irrera, Routledge, (forthcoming).

Marks, G., Hooghe, L. & Blank, K. (1996) European Integration from the 1980s: State-Centric v. Multi-level Governance, *Journal of Common Market Studies*, 34(3), pp. 341-378.

Majone, G. (2012) *Rethinking European Integration after the Debt Crisis*, The European Institute, UCL, Working Paper No. 3/2012, June.

McNamara, K.R. (1998) *The Currency of Ideas: Monetary Politics in the European Union* (Ithaca: Cornell University Press).

Moravcsik, A. (1991) Negotiating the Single European Act: National Interests and Conventional Statecraft in the European Community, *International Organization*, 25(1), pp. 19-56.

Moravcsik, A. (1993a) Preferences and Power in European Community: A Liberal Intergovernmentalist Approach, *Journal of Common Market Studies*, 31(4), pp. 473-524.

Moravcsik, A. (1993b) *Liberalism and International Relations Theory*, Harvard University Center for International Affairs, Paper No. 92-96.

Moravcsik, A. (1998) *The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Mesina to Maastricht* (Ithaca NY: Cornell University Press).

Moravcsik, A. (2012) Europe after the Crisis: How to Sustain a Common Currency, *Foreign Affairs*, 91(3), pp. 54-68.

Mussler, W. (2011) 'EU Economic Governance: The German View', in *EU Economic Governance: The French and German View,* (eds) J-F., Jamet, W. Mussler, & S. De Corte (Brussels: Centre for European Studies).

Pisani-Ferry, J., Sapir, A. & Von Weizsacker, J. (2008) *A European Recovery Programme*, Bruegel Policy Brief, November.

Pisani-Ferry, J. & Sapir, A. (2009) *Banking Crisis Management in the EU: An Interim Assessment*, Bruegel Working Paper, 2009/07, December.

Pollack, M.A. (2005) 'Theorizing EU Policy-Making, in *Policy-Making in the European Union*', (eds) H. Wallace, W. Wallace & M. A. Pollack (Oxford: Oxford University Press).

Quaglia, L., Eastwood, R. & Holmes, P. (2009) The Financial Turmoil and EU Policy Co-operation in 2008, *Journal of Common Market Studies*, 47(S1), pp. 63-87.

Rosamond, B. (2000) *Theories of European Integration* (Hampshire: Palgrave Macmillan).

Risse-Kappen, T. (1996) Exploring the Nature of the Beast: International Relations theory and Comparative Policy Analysis Meet the European Union, *Journal of Common Market Studies*, 34(1), pp. 54-81.

Sadeh, T. & Verdun, A. (2009) Explaining Europe's Monetary Union: A Survey of the Literature, *International Studies Review*, 11(2), pp. 277-301.

Schild, J. (2012) *Leadership in Hard Times: France, Germany and the Managements of the Eurozone Crisis*, Paper presented at the UACES Conference, Passau, 3-5 September 2012.

Schmitter, P.C. (2005) Ernst B. Haas and the Legacy of Neofunctionalism, *Journal of European Public Policy*, 12(2), pp. 255-272.

Schirm, S.A. (2011) Varieties of Strategies: Societal Influences on British and German Responses to the Global Economic Crisis, *Journal of Contemporary European Studies*, 19(1), pp. 47-62.

Stone, A. (1994) What is a Supranational Constitution? An Essay in International Relations Theory, *The Review of Politics*, 56(3), pp. 441-474.

Tombazos, S. (2011) Centrifugal Tendencies in the Euro Area, *Journal of Contemporary European Studies*, 19(1), pp. 33-46.

Tranholm-Mikkelsen, J. (1991) Neo-functionalism: Obstinate or Obsolete? A Reappraisal in the Light of the New Dynamism of the EC, *Millennium-Journal of International Studies*, 20(1), pp. 1-22.

Tsoukalis, L. (1977) *The Politics and Economics of European Monetary Integration* (London: Allen and Unwin).

Van Esch, F. (2012) Why Germany Wanted EMU: The Role of Helmut Kohl's Belief system and the Fall of the Berlin Wall, *German Politics*, 21(1), pp. 34-52.

Verdun, A. (1996) An "Asymmetrical" Economic and Monetary Union in the EU: Perceptions of Monetary Authorities and Social Partners, *Journal of European Integration*, 20(1), pp. 59-81.

Verdun, A. (2000) *European Responses to Globalization and Financial Market Integration: Perceptions of Economic and Monetary Union in Belgium, France and Germany* (Basingstoke: Palgrave Macmillan).

Verdun, A. (2002) 'Why EMU Happened: A Survey of Theoretical Explanations', in *Before and Beyond EMU: Historical Lessons and Future Prospects*, (eds) Crowley, P.M. (London: Routledge).

Verdun, A. (2007a) 'A Historical Institutionalist Analysis of the Road to Economic and Monetary Union: A Journey with Many Crossroads', in *Making History: European Integration and Institutional Change at Fifty*, (eds) S. Meunier, & K.R. McNamara (New York: Oxford University Press).

Verdun, A. (2007b) 'Economic and Monetary Union' in *European Union Politics,* (eds) M. Cini, (Oxford: Oxford University Press).

Wiener, A. & Diez, T. (2009) *European Integration Theory* (Hampshire: Oxford University Press).

Wyplosz, C. (2006) European Monetary Union: The Dark Sides of a Major Success, *Economic Policy*, 21(46), pp. 207-261.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ

ΕΛΙΑΜΕΠ ELIAMEP
ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ & ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
HELLENIC FOUNDATION FOR EUROPEAN & FOREIGN POLICY

Λεωφ. Βασιλ. Σοφίας 49, 10676 Αθήνα | Τηλ. +30 210 7257 110 | Fax +30 210 7257 114 | E-mail info@crisisobs.gr